

Chapter 8

HALACHOS OF BROCHOS FOR

Purim

Section A: *Ta'anis Esther*

Section B: Brochos for the Mitzvah of *Megillah*

1. Mitzvah of *Megillah* Incumbent on Men, Women, and Children
2. Four Brochos Required
3. *Baal Koreh* Recites Brochos to be *Motzi* the Listeners
4. Missed Hearing the *Baal Koreh's* Brochos
5. No Interruption between Brochos and *Megillah* Reading
6. No Interruption between *Megillah* and Last Brocha
7. Obligation to Stand While Listening to Brochos
8. Women's Obligation of *Megillah* and Brochos
9. Parent's Obligation of *Chinuch*
10. Being *Motzi* Ill and Elderly Persons
11. *Havdolah* after *Megillah*

Section C: Davening and Bentching Issues

1. *Al Hanisim* in *Sh'mona Esrei*
2. *Al Hanisim* in Bentching
3. Meal Ended after Purim
4. Bentching when Purim Falls on *Motzoei* Shabbos
5. *Brocha Achrona*

Section D: Brochos and Davening while Intoxicated

1. Three Halachic Levels of Intoxication
2. Davening while Under the Influence
3. Counted Towards a Minyan while Under the Influence
4. Brochos and Bentching while Under the Influence

Section E: Brochos for Eating and Drinking in Numerous Houses

Section F: Purim *Seuda*

1. Requirement to Eat a Lavish Purim *Seuda*
2. Wine during the *Seuda*
3. Wine before the *Seuda*
4. Whiskey during the *Seuda*
5. *Minhag* to Eat Seeds (e.g. Sunflower Seeds)
6. Plans to Start *Seuda* at Home and Finish Somewhere Else
7. Plans to Leave in Middle of *Seuda* and Return Home to Bentch

Introduction¹

The *Shulchan Aruch* conveys that through some of the brochos of Purim we have the opportunity to express our heartfelt appreciation to Hashem — not only for the miraculous salvation from Haman and Achashverosh — but also for His constant intervention to save us from suffering at the hands of our haters, in the past, in the present, and in the future.²

This chapter relates to the halachos of brochos on Purim (from brochos of the mitzvos of Purim, to mistakes in the brochos of davening and bentching, to common brocha uncertainties which arise before, during, and after the Purim *seuda*) in the following format:

Section A is about why we fast on *Ta'anis Esther*.

In Section B we discuss brochos issues relevant to the *megillah* reading. For example what should one do if he came late and missed hearing any of the brochos recited before the *megillah* reading? Should women come to shul to hear the *megillah*? When the *megillah* is read for women, who should recite the brochos, and which brochos should be recited? What is a parent's *chinuch* obligation for their sons and daughters?

In Section C we discuss davening and bentching issues. For example what should one do if he forgot to say *al hanisim* in davening or bentching? If one missed *maariv* due to sleep or intoxication how should he compensate next morning for his omission?

In Section D we discuss davening, bentching, and reciting brochos while intoxicated.

¹ פרק זה מבוסס בעיקר על מס' מגילה (דפים תרצ"ה, ונושא כלים שם.
² ראה מש"כ בהע' 38 לקמן בשם הבית יוסף. ג' ד' ז' י"ד ט"ו כ"א) ושור"ע סימנים תרפ"ט –

In Section E we discuss brochos requirements for one who eats or drinks when making the rounds to multiple houses. Should he recite one *brocha rishona* at the first stop and one *brocha achrona* at the end, or separate brochos at each destination?

Finally, in Section F we discuss brochos relating to the Purim *seuda*. For example, is one permitted to begin the *seuda* in his house, then leave without bentching and continue the Purim *seuda* in another house without reciting a new *brocha rishona*?

A. *Ta'anis Esther*

There is an obligation³ for all of *k'lal Yisroel* to fast on the 13th of *Adar*. Although the fast is called *Ta'anis Esther*, the primary focus of the fast is *not* to commemorate the three days of fasting that we did at the request of Esther⁴ when she put herself in mortal danger to enter the king's chambers without permission (which occurred in *Nisan*,⁵ not *Adar*).

Rather, it is to commemorate how we fasted on the 13th of *Adar* (11 months after we fasted for Esther) to beseech Hashem for success and protection as we embarked on a one day war to defend ourselves and kill the enemies who had designated the 14th of *Adar* to murder us and eradicate us from history.^{6 a}

a It is called *Ta'anis Esther* to focus us on the fact that when a person is in danger and fasts and

³ שו"ע סי' תרפ"ו סעי' ב' ומ"ב ס"ק ב'. וז"ל הליכות שלמה ריש דיני תעניות: תענית אסתר שאני משאר תעניות, שאינה מדברי קבלה ולא מפני צרה שאירעה לאבותינו, אלא מנהג כל ישראל לזכר התענית שהי' בימי מרדכי ואסתר ולזכור שהשי"ת שומע כל איש כשיתענה וישוב אליו וכו'. ע"ע ערוך השולחן סי' תרפ"ו ס"ב ובמש"כ בפרק י"ד הע' 1.

⁴ ע"י ערוך השולחן שם (תרפ"ו) ס"ג ז"ל:

ולמה לא נעשה זכר להג' ימים שהתענו (בבקשת אסתר) משום דאין גוזרין גזירה על הציבור שקשה לעמוד בה.

⁵ מס' סופרים, ריש פרק כ"א.

⁶ כ"כ הרא"ש ריש מגילה בשם ר"ת וז"ל: ופירש רבינו תם זמן קהלה לכל היא, שהכל מתאספין לתענית אסתר, ובאים בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים, לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים וכו' עכ"ל. ומובא במ"ב

Although there are some leniencies with regard to who may be exempted from the fast,^b nevertheless the halachos regarding this fast day are the same as those of the other fast days.⁸

NOTE: For a detailed discussion of halachos of brochos for a fast day see Chapter Fourteen (Halachos of Brochos for Fast Days).

B. Brochos for the Mitzvah of *Megillah*

1. Mitzvah of *Megillah* Incumbent on Men, Women, and Children
2. Four Brochos Required
3. *Baal Koreh* Recites Brochos to be *Motzi* the Listeners
4. Missed Hearing the *Baal Koreh's* Brochos
5. No Interruption between Brochos and *Megillah* Reading

repents and turns to Hashem with all his heart, as was the case in the time of Esther, Hashem sees and listens to their pleas and saves them.⁷

b The requirement to fast on *Taanis Esther* is less stringent than the requirement to fast on the other fast days with regard to pregnant or nursing women⁹ and persons suffering from illness or experiencing moderate pain even from non-incapacitating ailments.¹⁰

ויחל כבכל תענית ציבור.
⁹ עי' מ"ב סי' תרפ"ו ס"ק ה' דמעברת ומניקה פטורות מלהתענות בתענית אסתר אפילו אינן מצטערות.
¹⁰ עי' ברמ"א שם (סי' תרפ"ו ס"א) ז"ל: ואפי' רק כואבי עיניים שאם מצטערים הרבה לא יתענו, עכ"ל. היינו שאפשר להקל אפי' למי שאינו נופל למשכב ואפי' למי שהמחלה שלו אינה חמורה כ"כ כחולה הפטור להתענות בשאר תעניות ראה פרק י"ד הע' 20. אמנם מי שיש לו כאב ראש אין לו לאכול או לשתות אם יכול לרפא את עצמו על ידי נטילת כדורים בלי שאלת חכם.

סי' תרפ"ו ס"ק ב' בזה"ל: מתענין בי"ג באדר, כי בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם, והיו צריכין לבקש רחמים ותחנונים שיעזרם ד' להנקם מאויביהם, וכו' ולכן נהגו כל ישראל להתענות בי"ג באדר וכו' עכ"ל.
⁷ מ"ב שם ז"ל: ונקרא תענית אסתר כדי לזכור שהשם יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ד' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם.
⁸ ערוך השולחן שם (תרפ"ו) ס"ג ז"ל: ולכן נהגו כל ישראל הבריים להתענות בי"ג באדר ואומרים סליחות ויודוי ואבינו מלכנו וקורין

6. No Interruption between *Megillah* and Last Brocha
7. Obligation to Stand While Listening to Brochos
8. Women's Obligation of *Megillah* and Brochos
9. Parent's Obligation of *Chinuch*
10. Being *Motzi* Ill and Elderly Persons
11. *Havdolah* after *Megillah*

1. Mitzvah Incumbent on Men, Women, and Children

The mitzvah of listening to the *megillah* being read is incumbent on all members of *k'lal Yisroel*;¹¹ men, women,¹² and children (boys and also girls).¹³

Optimally, one should be *yotzeh* the brochos being recited and the *megillah* being read for a *tzibur* — in a shul.¹⁴

דברי תוספות ישנים שכתב ז"ל: התם איירי דוקא לענין נזירות, אבל ודאי לענין שאר מצות חייב לחנכה, ובזה פשט ספקו של המ"א. וכן מבואר במ"ב שם (סי' שמ"ג ס"ק ב') שכתב דהוטל על האב לחנך בניו "ובנותיו" במצות. וכן מפורש בהלכות מגילה שכתב שם המחבר (סי' תרפ"ט ס"א) שמחנכים את הקטנים לקרות, וכתב שם המ"ב בזה"ל: וכיון דגם נשים חייבות פשוט דגם בקטנות יש בהן משום מצות חינוך, עכ"ל.

¹⁴ שו"ע או"ח סי' תר"צ ז"ל: צריך לחזור אחר עשרה, ואם אי אפשר בעשרה קורים אותם ביחיד, ע"כ. וכתב שם המ"ב (סי' תר"צ ס"ק ס"ב) אפילו יש לו ק' אנשים בביתו, מצוה לילך לשם (לבית הכנסת) משום "ברוב עם הדרת מלך". וכ"כ המ"ב בסי' תרפ"ז ס"ק ז' ובשה"צ שם אות י' הוסיף בזה"ל: אם בעל הבית יש לו מנין בביתו, אף שהמנין שלו הוא בקביעות, מסתברא דצריך לילך לבית הכנסת שבעיר משום פרסומי ניסא, עכ"ל.

¹¹ איתא בגמ' (ערכין דף ד' ע"א) הכל חייבים במקרא מגילה, כהנים ליום וישראלים, וכו'. ומובא להלכה בשו"ע ריש סי' תרפ"ט.

¹² איתא בגמ' (מגילה דף ד' ע"א) ואמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס, ע"כ. ופי' רש"י שם (ד"ה שאף הן היו באותו הנס) ז"ל: שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו'. וכן פי' תוס' שם (ד"ה שאף הן היו באותו הנס) והביאו גם פי' הרשב"ם שנשים חייבות מפני שעיקר הנס היה על ידי אסתור. ומובא להלכה בשו"ע שם (ריש סי' תרפ"ט).

¹³ שו"ע שם (תרפ"ט), ומחנכים את הקטנים לקרותה. ופי' המ"ב שם ס"ק ג' ז"ל: היינו מי שהגיע למצות חינוך, עכ"ל.

האם יש חיוב לחנך את הבת — הנה בסי' שמ"ג ס"ק א' מביא המ"א מש"כ בתוס' נזיר (כ"ח ע"ב ד"ה בנו אין בתו לא) ומסתפק אי כוונתם שאין אדם מחיוב בחינוך הבת, אכן המחזה"ש שם מביא

2. Four Brochos Required

Four brochos are required for the *megillah* reading at night and then again at the *megillah* reading in the morning. Three brochos are required before reading the *megillah*¹⁵ and one brocha is required after the reading.¹⁶ Each of these brochos has its own set of halachos.

a. *Al Mikroh Megillah*

The first brocha *al*¹⁷ *mikroh migillah* is a *bircas hamitzvah* to acknowledge our appreciation of being commanded to perform the mitzvah *dirabonon*¹⁸ of reading^c the *megillah*.¹⁹

c The brocha of *megillah* reading is slightly different than the brocha for listening to the sounds of the shofar. The mitzvah of shofar is to listen to the sounds of the shofar. Therefore, the brocha is

כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת ידים, מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו בתורה, שכתוב בה "אשר יאמרו לך תעשה", נמצא ענין הדברים והצען כך הוא אשר קדשנו במצותיו שציוה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגילה וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים, עכ"ל.

ודע דמגילה הוא מצוה מדברי קבלה – ולכן אף שמעיקר הדין הוי מצוה דרבנן כמבואר ברמב"ם (ראה הע' הקודמת) מ"מ כיון שהוא מצוה מדברי קבלה נקטו הפוסקים להחמיר בו להתייחס בו כמצוה דאורייתא בכמה דינים. דהנה בסי' תר"צ סתם המחבר כדברי הפוסקים שסוברים שאדם אינו יוצא מצוה דאורייתא א"כ כוון לבו לצאת המצוה, וכתב שה"ה לצאת מצות מגילה, וביאר שם בשעה"צ אות מ"א שמגילה כמצוה מן התורה מכיון שהוא מדברי קבלה. גם לענין ספק אם קרא את המגילה צידד המ"ב בשם הפמ"ג (סי' תרצ"ב מ"ב ס"ק ט"ז) דאפשר דלא אמרינן ספק דרבנן

¹⁵ איתא בגמ' מס' מגילה דף כ"א ע"ב לפניה מאי מברך רב ששת מקטרויא איקלע לקמיה דרב אשי וברוך מנ"ח. ופי' רש"י מנ"ח – על מקרא "מ"גילה, ושעשה "נ"סים, ושה"ח"יינו. ומובא להלכה בשו"ע או"ח סי' תרצ"ב ז"ל: הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות, "על מקרא מגילה", ו"שעשה נסים", ו"שהחיינו", וכו'.
¹⁶ איתא בגמ' שם (מגילה כ"א) לאחריה מאי מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם (האל) הרב את ריבנו וכו'. ומובא להלכה בשו"ע או"ח סי' תרצ"ב ז"ל: ולאחריה נוהגין לברך "הרב את ריבנו".

¹⁷ עי' רא"ש פסחים פ"א סי' י' שמבאר שיש שני לשונות שתקנו חז"ל בברכי המצות, יש מהן שתיקנו ב"על" (כגון על מקרא מגילה, על נטילת ידים, על אכילת מצה, וכו') ויש מהן שתיקנו בלמ"ד (כגון "להניח תפילין, "להתעטף בציצית, "לישב בסוכה) עיי"ש.

טעה ובירך "לי" במקום שצריך לברך "עלי" – כגון כאן אם טעה ובירך לקרא מגילה במקום על מקרא מגילה יצא עי' מש"כ בפרק ט' הע' 22.

¹⁸ רמב"ם הלכות ברכות פרק י"א הל' ג' ז"ל:

As with every *bircas hamitzvah* it must be recited prior to performing the mitzvah.²³ Thus the brocha is recited prior to the *megillah* reading at night and again prior to the *megillah* reading on Purim morning.

b. *Sheh'osoh Nisim* to Acknowledge the *Nais*

The second brocha, *sheh'osoh nisim*, is not a *bircas hamitzvah* but rather a *bircas hashevach* (a brocha acknowledging and praising Hashem for miraculously saving us).²⁴ This brocha is also recited prior to the

על מקרא (to listen). The mitzvah of *megillah* is to read the *megillah*, therefore the brocha is (to read).²⁰ Although only one person actually performs the act of reading the *megillah*, nevertheless, under the halachic principle of "*shomeiah k'oneh*" it is considered as if the listener himself has read that which he heard being read.²¹ Under this principle, if the listener fails to hear some of the words being read it is as if he did not read those words and is therefore not *yotzeh*.²² (The rationale of *shomeiah k'oneh* is discussed in *Halachos of Brochos*, pages 184 and 185.)

מגילה פ"ד ה"א ז"ל: זה קורא וזה מברך רבי הונא בשם ר' ירמיה מכאן ששומע כקורא. ופ"י שם הפני משה שלכן יכול זה אחר השומע לברך על מקרא מגילה.
²² מגן אברהם סי' תרצ"ט ס"ק ט"ו ומובא במ"ב שם ס"ק מ"ח שאם השומע לא שמע תיבה א' לא יצא, וצריך לחזור. (ועי' בבה"ל שם סעי' י"ד ד"ה אין כמה פרטים בדין זה). ע"ע שו"ע סי' רי"ג ס"ג דכן הדין לגבי לצאת בברכה ע"י שומע כעונה כשלא שמע אפי' תיבה אחת.
²³ כדאיתא בגמ' (פסחים קי"ט ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל: כל המצות מברך עליהן עובר לעשיתן (פי' קודם לעשייתן). ועי' רמב"ם הלכות ברכות פרק י"א וז"ל בהל' ב': וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה, עכ"ל. ודין עובר לעשיית מצוה מובא נמי בשו"ע סי' כ"ה סעי' ח', וסי' רס"ג ס"ה, וסי' תרנ"א ס"ה, וסי' תרע"ו ס"ב, וסי' תרצ"ב ס"א, ועוד.
²⁴ עי' בית הבחירה למאירי מס' פסחים דף ז' ע"ב, שברכת "שעשה נסים" אין זה ברכת מצוה אלא ברכת השבח.

לקולה משום דקריאת מגילה הוא מדברי קבלה. ע"ע בפרק י"ד הע' 1.
¹⁹ מסכת סופרים פרק י"ד הלכה א' ז"ל: ובמגילת אסתר, צריך לברך, ולומר על מקרא מגילה, ע"כ. גמ' מגילה דף כ"א ע"ב, ושו"ע או"ח סי' תרצ"ב (ראה הע' 15 לעיל).
²⁰ אבודרהם (סדר תפלת פורים, ד"ה ואחר כך) ז"ל: והטעם שאין מברכין לשמוע מקרא מגילה כמו לשמוע קול שופר וכו' לפי שצריך שישמע התוקע קול ואם לא שמע לא יצא, וכו' נמצא שהשמיעה עיקר ולא התקיעה שאין הבנת הלב תלוי בה. אבל במגלה יוצא בה בקריאה לבדה אף על פי שלא השמיע לאזנו כדאיתא בברכות (טו, א) נמצא שהקריאה עיקר וכו', עכ"ל. וכן מתבאר ברא"ש מס' ראש השנה פ"ד סי' י'.
²¹ איתא במס' סוכה דף ל"ח ע"ב אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא מנין לשומע כעונה דכתיב כל דברי הספר אשר קרא (יאשיהו) מלך יהודה, (מלכים ב' כ"ב) וכי יאשיהו קראן והלא שפן קראן דכתיב ויקראהו שפן, וכו', אלא מכאן לשומע כעונה, ע"כ. ומובא בב"י סי' רי"ג. וכן איתא בירושלמי

megillah reading at night and again prior to the *megillah* reading on Purim morning.²⁵

c. *Shehecheyonu*

The third brocha, *shehecheyonu*, is a *bircas hashevach*.²⁶ The mitzvah of reading *Megillas Esther* comes only one day a year and therefore requires a *shehecheyonu*. We acknowledge Hashem's kindness for keeping us physically and spiritually alive and enabling us to *reach* this time — yet another year — to perform the mitzvos at hand.²⁷

The *minhag* of Ashkenazim is to recite *shehecheyonu* prior to the *megillah* reading on Purim evening and then again on Purim morning.^{28d}

At the morning reading, when the *baal koreh* recites the *shehecheyonu*, he should have specific intention to be *motzi* the listeners for the mitzvah of *megillah*,³¹ as well as for the mitzvos of *mishloach monos*^e and *seudas*

d The *minhag*²⁹ of most³⁰ S'fardim is for the *baal koreh* to recite *shehecheyonu* Purim night and not to repeat *shehecheyonu* the next morning.

e Although *Chazal* did not designate a brocha for performing the mitzvah of *mishloach monos*

פעמים: "שהחיינו", "וקיימנו", "והגיענו", אשר לכאורה עניינה אחד היה.

²⁸ דעת הרמ"א סי' תרצ"ב סעי' א' שסובר דאף שכבר בירך בלילה, מ"מ עיקר מצות קריאתה הוא ביום (כן פי' המ"ב שם, ס"ק ב').

²⁹ דעת המחבר שסובר בשו"ע שם (סעי' א') והטעם הוא דכבר בירך שהחיינו בלילה, ולכן אין חוזר ומברך ביום.

³⁰ עי' כף החיים סי' תרצ"ב אות י"ג ז"ל: וגם בספרדים יש נוהגים לומר שהחיינו ביום וכו' וא"כ יש לילך אחר המנהג, ונהרא נהרא ופשטיה, עכ"ל.

³¹ כבר הובאנו מ"ב סי' תרצ"ז ס"ק מ"ח שכונה לצאת הוא לעיכובה דקי"ל דמצות צריכות כונה (שעה"צ אות מ"ד) ולכן אם לא כוון להוציא הקהל השומעים את הקריאה אינם יוצאים אפי' בדיעבד.

²⁵ עי' באג"מ או"ח ח"א סי' ק"צ שביאר שבליה מברך "שעשה נסים" אף דלילה לא נחשב כלום לגבי יממא והוי כבירך שלא בשעת פרסום הנס, מ"מ תקנו לברך בלילה בשעת שעסקו במצות מגילה אף שאינה עדיין עיקר המצוה, ולכן לכו"ע (אף לדעת המחבר שסובר דאין מברכים שהחיינו ביום) תקנו לברך "שעשה נסים" שוב ביום שלמחרת, שאז הוי עיקר שעת פרסום הנס.

²⁶ רמב"ם הלכות ברכות פרק י הל' א' ז"ל: ברכות אחרות (ר"ל מלבד ברכות ההנאה שכתובים לעיל, כסף משנה שם) וכו' תיקנו חכמים דרך שבח והודיה להקב"ה, וכו' ואלו הן וכו' מברך ברוך אתה יי' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ²⁷ ראה נספח ה' (Addendum Five) הע' 3 בענין הכפילות הלשון במילות אלו זה שלש

*Purim*³² (as well as *matonos l'evyonim*).³³ The listeners should have specific intention to be *yotzeh* the requirement of *shehecheyonu* for the performance of *megillah* reading plus for the performance of the other three mitzvos of Purim.³⁴

d. Brocha after the *Megillah*

Directly after the *megillah* reading the *baal koreh* is *motzi* the listeners with a *bircas hashevach* to offer our gratitude and to praise Hashem for continuously saving us and avenging those who wish to destroy us.³⁷ This brocha (*harav es revainu*) refers to all types of enemies; from those whose hatred of us is baseless, to those who articulate righteous justification in opposing us.³⁸ Reciting this brocha is an opportunity to express our heartfelt appreciation

and *matonos l'evyonim*,³⁵ nevertheless since this mitzvah comes just once a year the Poskim write that it is appropriate to include them in the *shehecheyonu*.³⁶

קבעו בברכה זו חמשה לשונות הללו. הרב, הדן, הנוקם, המשלם, הנפרע. ונ"ל שמפני שאומות העולם באים עלינו לפעמים שלא בטענה כלל רק בזדון יתן מצה ומריבה ולפעמים באים בטענה שאומרים שיש להם דין עלינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם בין בזו ובין בזו וכנגד הראשונה אמר "הרב את ריבנו" וכנגד השנייה אמר "הדן את דיננו", ולפי שלפעמים העונות גורמות שירעו לנו אויבינו, מכל מקום אחר שסבלנו עונש עונותינו הקדוש ברוך הוא "נוקם" נקמתנו. ולפי שהמריעים לנו שני מינים האחד שהם אויבים מלב ומנפש ותמיד חורשים עלינו רעות וכנגדם אמר "המשלם גמול לכל אויבי נפשנו" ואמר לשון "גמול" כי הוא יתברך מודד להם מדה כנגד מדה כדי שיכירו כי יי' עשתה זאת על אשר הרעו לישראל. והמין השני שהם צוררים לנו ולא משנאתם אותנו אלא שדרכם להרע תמיד או שהם מצירים לנו במצות אדוניהם האויבים וכנגדם אמר "הנפרע לנו מצרינו" כי לאלו אינו חושש לשלם להם מדה כנגד מדה כי לא דעת להם ולא תבונה, עכ"ל.

³² מ"א שם, (ס"ק א' בשם השל"ה) וז"ל: ויכוין בברכת שהחיינו ג"כ על משלוח מנות וסעודת פורים שהם ג"כ מצות, ומובא במ"ב שם (ס"ק א'). במ"א ובמ"ב לא הזכירו לכוון גם על מצות מתנות לאביונים, וראה הע' הבאה.

³³ עי' בבצל החכמה (ח"ו סי' פ"א) שדן למה לא צוה השל"ה לכוון גם על מצות מתנות לאביונים. אכן בפמ"ג (שם א"א ס"ק א') הזכיר לכוון על מתנות לאביונים, וכ"כ חיי אדם (כלל קנ"ה סי' כ"ז), וקיצור שו"ע (סי' קמ"א סעי' י"ב) וש"א.

³⁴ כמבואר בב' הערות הקודמות.

³⁵ למה לא מברכים אשר קדשנו וכו' על מצות משלוח מנות – עי' בפמ"ג א"א סי' תרצ"ב ס"ק א' שאין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לשלוח מנות וכו', דשמא לא ירצה חבירו לקבל ויהיה ברכה לבטלה. והוא הדין שאין מברכין אשר קדשנו וכו' על מתנות לאביונים דשמא לא ירצה העני לקבל.

³⁶ ראה הע' 32.

³⁷ שו"ע סי' תרצ"א סעי' א'. ע"ע הע' 16 לעיל.

³⁸ ב"י שם (סי' תרצ"ב) וז"ל: ויש לדקדק למה

not only for the miraculous salvation from Haman and Achashverosh, but also for His constant intervention to save us from suffering at the hands of our haters, in the past, in the present, and in the future.³⁹

3. *Baal Koreh* Recites Brochos to be *Motzi* the Listeners

Prior to reading the *megillah* for the *tzibur*, the *baal koreh* recites the brochos, with specific intention to be *motzi* all the listeners for the brochos⁴⁰ and for the mitzvah of reading the *megillah*.⁴¹

The listener must have specific intention to be *yotzeh* with the *baal koreh's* brochos.⁴² If a listener failed to have specific intention to be *yotzeh* with the brochos, or did not hear the brochos, but had intention to be *yotzeh* with the reading, he is not *yotzeh* the brochos, but is *yotzeh* the mitzvah of *megillah* reading.⁴³

The listener must also have specific intention to be *yotzeh* with the mitzvah of *megillah* reading.⁴⁴ Therefore before starting to read,⁴⁵ the *baal koreh* will usually announce that everyone should have in mind to be *yotzeh* this mitzvah.⁴⁶

³⁹ ש"ע סי' תרצ"ב ז"ל: אם לא בירך לא לפניה ולא לאחריה, יצא, ע"כ. וביאר שם המ"ב (ס"ק ו') משום דברכות אין מעכבות.

⁴⁴ ש"ע סי' תרצ"א סעי' י"ד, מ"ב שם ס"ק מ"ח.

⁴⁵ מ"ב שם שיכוון קודם שמתחיל לקרוא ותו אין צריך לכוון בכל הקריאה.

⁴⁶ טעה ולא כוון, אם יצא עכ"פ בדיעבד – הנה בשו"ע שם (תרצ"א סעי' י"ד) כתב ז"ל: וצריך שיכוון השומע לצאת וכתב שם המ"ב (ס"ק מ"ח) ז"ל: ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד. אמנם במ"ב שם ס"ק מ"ט כתוב דהעומדים בבית הכנסת סתמא מכונים (ואצ"ל דהבאים לבית הכנסת ומגילה או חומש בידם, כל שכן שיצאו אף על פי שלא כווננו בפירושו).

³⁹ ב"י שם (סי' תרצ"ב) ז"ל: לכך חתם הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע, כלומר כשהקדוש ברוך הוא נפרע מהצרים לישראל אין התכלית לנקמה, כי אם להושיע את ישראל. כי הנשארים, ולדורות הבאים, ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, וכו' עכ"ל.

⁴⁰ מ"ב סי' רי"ג ס"ק י"ז, וסי' ח' ס"ק ט"ו ובהגרא"א ריש סי' נ"א.

⁴¹ שולחן ערוך סי' תרצ"א ז"ל: הקורא את המגילה צריך שיכוין להוציא השומע וכו'. וכתב שם המ"ב (ס"ק מ"ח) ז"ל: ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד. וזה הכיון הוא: קודם שמתחיל לקרוא יכוין על כל הקריאה וכו' להוציא, עכ"ל.

⁴² מ"ב סי' רי"ג ס"ק י"ז, וסי' ח' ס"ק ט"ו ובהגרא"א ריש סי' נ"א.

4. Missed Hearing the *Baal Koreh's* Brochos

To be *yotzeh* the brochos that are being recited by the *baal koreh*, one must hear every word of the brochos.^{47f}

If one did not hear any part of one of the brochos (e.g., he came a few seconds late, was distracted by a child, was standing too far from the *bima*, his hearing was not up to par⁴⁹ etc.) he is not *yotzeh* with that brocha.⁵⁰ He should try to recite those brochos himself before the *baal koreh* starts reading the *megillah*.^g

f One should be careful not to say *boruch Hu u'voruch Sh'mo*^{47.1} for these brochos (or for any brocha which is being recited to be *motzi* him). *B'dieved*, if one mistakenly said *boruch Hu u'voruch Sh'mo*, it is questionable whether or not he is *yotzeh*.⁴⁸ Accordingly a new brocha should not be recited.

g If the *baal koreh* already started reading, the listener should do as follows: If he feels that he can recite the brochos himself and also catch up to the *baal koreh* by reading what he missed from a *megillah* or even from a *Chumash*, it is preferable that he do so.⁵¹

Similarly if one was late to *shachris* and came to shul just before the *megillah* was about to be read (and there is no later minyan available), if he feels that he can recite the brochos himself and also catch up to the *baal koreh* by reading what he missed from a *megillah* or even from a *Chumash*, it is preferable that he do so. *B'dieved*, if there is no time to recite *bircas hatorah* he may listen to the *megillah* first and then recite *bircas hatorah* afterwards.⁵²

ז"ל: אם יש אדם יושב רחוק מן התוקע וחוש השמע (השמיעה) שלו חלוש, דודאי אינו שומע הברכות היטב, אז יברך לעצמו כשמברך התוקע וישמע התקיעות, עכ"ל.

⁵⁰ ודע דיש בכלל זה יוצא מן הכלל ראה מש"כ בספרי ותן ברכה עמ' 220 הע' 1.

⁵¹ כתוב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש עמ' רצ"א בשם חשוקי חמד) שאם יכול לברך את הברכות ולקרוא מחומש את תחילת המגילה עד מקום שהש"ץ קורא יעשה כן, דכתב הבה"ל סי' תר"צ ד"ה דוקא דאם חסר אפי' בתחילתו כמה פסוקים יכול לקרוא מתוך חומש.

⁵² הליכות שלמה עמ' של"ב על פי מנחת שלמה קמא סי' צ"א אות א'. ובהע' 26 מביא מה שהוסיף מרן זצ"ל בע"פ דבכה"ג יש גם לסמוך דלא חשיבא קריאת המגילה כתלמוד תורה גמור.

⁴⁷ שו"ע סי' רי"ג סעי' ג' ז"ל: אין יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה, אפי' יענה אמן, אא"כ ששמעו מתחלתה ועד סופה, ונתכוין לצאת בה ידי חובתו, והמברך נתכוין ג"כ להוציא ידי חובתו, עכ"ל.

^{47.1} על פי כללי הדקדוק ה"ב "ויברך שמו" אינו מודקש כמו בדברים פרק כ"ח פסוק ג': בְּרִיךְ אֱתָהּ בְּעִיר וּבְרִיךְ אֶתָּה בְּשָׂדֶה.

⁴⁸ עי' בשערי תשובה סי' רי"ג ס"ק ג' שלא יענה השומע ברוך הוא וב"ש ואם ענה הוי כמפסיק, ויש מי שחולק ע"ז, ע"ש. ועי' מ"ב סי' קכ"ד ס"ק כ"א שהביא שהחיי אדם נשאר בזה בצ"ע והמ"ב הכריע דבדיעבד אין להחמיר. אמנם הערוך השלחן סי' רע"ג סעי' ו' והאגרות משה (או"ח ח"ב סוף סי' צ"ח) פסקו דאפי' בדיעבד לא יצאו. ע"ע מש"כ בספרי ותן ברכה עמ' 185 הע' 5.

⁴⁹ פשוט וכ"כ כף החיים סי' תקפ"ה אות י"ג

If one was unable to recite the brochos before the reading of the *megillah*, he should recite the brochos between any of the chapters,⁵³ or when the *baal koreh* stops for a few moments (i.e. when the *baal koreh* pauses to allow the noise to abate after reading “Haman”⁵⁴), or when the *baal koreh* pauses to allow the *tzibur* to say the customary *p’sukim*.⁵⁵

B’dieved if one did not hear the brochos and was unable to recite them during the course of the reading, he is nevertheless *yotzeh* his obligation of hearing the *megillah*.⁵⁶

5. No Interruption between Brochos and *Megillah* Reading

After hearing the *baal koreh* recite the brochos one may not speak, even a single word.⁵⁷ If he spoke even a single word between the brochos and the *megillah* reading, he was not *yotzeh*⁵⁸ the brocha for the mitzvah of *megillah* (*al mikroh megillah*) and must recite the brocha himself (as detailed in paragraph 4 above). However speaking between the brochos and the reading of the *megillah* does not invalidate the other two brochos (*sheh’osoh nisim* and *shehecheyonu*).⁵⁹

6. No Interruption between *Megillah* and Last Brocha

After the *baal koreh* finishes reading the *megillah* (even though there is a short break while the *megillah* is rolled up) one is not permitted to speak

הוא הפסק כל שהוא שלא לצורך הברכה, והוא לעיכובא, ע"כ. ועי' בחיי אדם כלל ה', בנ"א אות ט' הטעם, דדיבור הוא הפסק אפי' בדיעבד משום דאתי דיבור ומבטל דיבור.

⁵⁸ מ"ב סימן תרצ"ב ס"ק ט' לענין ברכת המגילה וז"ל: אם שח בין הברכה לתחילת הקריאה וכו' הפסיד הברכה, ע"כ.

⁵⁹ הליכות והנהגות הגרי"ש אלישיב זצ"ל, עמ' 19, ז"ל: (מש"כ המ"ב תרצ"ב ס"ק ט' שאם שח הפסיד הברכה) והפסיד הברכה הכוונה לברכת "על מקרא מגילה" שאותה צריך לברך בשנית, אך ברכת "שעשה נסים" ו"שהחיינו" אינו צריך לחזור ולברך, עכ"ל.

⁵³ מ"ב סי' תרצ"ב, ס"ק ו' ז"ל: ונראה דאם נזכר באמצע שלא בירך יברך בין הפרקים, ע"כ.

⁵⁴ הליכות והנהגות מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמ' 19 (על מש"כ המ"ב סי' תרצ"ב ס"ק ו' שאם נזכר וכו' יברך בין הפרקים) ז"ל: ואם לא בירך באלו (בין הפרקים) יכול לברך בשעה שהבעל קורא ממתין מפני הכאת המזן, עכ"ל.

⁵⁵ הליכות והנהגות מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שם. ז"ל: בין הפרקים י"א שזהו בין הפרשיות, וי"א דזהו לפני איש יהודי ו"בלילה הוא" עכ"ל.

⁵⁶ שו"ע סי' תרצ"ב סעי' א'.

⁵⁷ מגן אברהם (סי' ר"ו, ס"ק ד'), מ"ב (שם, ס"ק י"ב) ז"ל: אם הפסיק בדיבור אפילו מילה אחת

even one word until after the *baal koreh* recites the fourth brocha (*harav es revainu*).⁶⁰ It is questionable if his speaking invalidates this brocha. Therefore, *b'dieved*, if one did speak between the reading and the last brocha he should not repeat the brocha.⁶¹

7. Obligation to Stand While Listening to Brochos

When the *baal koreh* recites the brocha to be *motzi* the congregation he should be standing.⁶² The listeners should also be standing while being *yotzeh* with the brochos^{63h}

The *baal koreh* must remain standing for the entire reading of the *megillah*, however the listeners may follow the reading while either standing or sitting.⁶⁴

The fourth brocha (recited after the *megillah* reading) must also be recited by the *baal koreh* while standing. The congregation listening to the brochos must also be standing while being *yotzeh* with the *baal koreh's* recital.⁶⁵

h *Lchatchilla* it is preferable to recite and listen to the brochos without being supported by leaning on a *shtender*.⁶⁶

המגילה בין עומד בין יושב לא יקרא בצבור וישב לכתחלה, מפני כבוד הצבור. ועל זה כתב המ"ב בזה"ל: מיהו הברכה יברך בעמידה. ועי' שם בפמ"ג א"א ס"ק א' ז"ל: הכלל, כל ברכה שאין בה הנאה לגוף, בעמידה, וכו'.⁶³ שער הציון שם (תר"צ אות א') ז"ל: גם השומעים הברכה, כיון דיוצאין על ידי שמיעה משום דשומע כעונה, צריכין גם כן לעמוד.⁶⁴ שו"ע סי' תר"צ ס"א. ח"א כלל קנ"ה סי' ט"ו.⁶⁵ דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מובא באשרי האיש עמ' רצ"א בשם גלאט תשס"ז). אמנם ברכת שהחיינו אפשר לשבת בשעת הברכה (הליכות והנהגות מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמ' 15).⁶⁶ ראה הערות הקודמת. הנה מבואר ממ"ב בהל' שמונה עשרה (סי' צ"ד, ס"ק כ"ד) דהיכא שצריך

מ"ב תרצ"ב ס"ק ט' ז"ל: וכן בין סוף הקריאה לברכה אסור להפסיק, עכ"ל.⁶⁰ הנה לגבי שח בין ברכות שלפני המגילה כתבו הפוסקים שהפסיד הברכות וצריך לחזור ולברך (מ"ב תרצ"ב ס"ק ט'). אמנם לגבי הפסיק בין המגילה וברכה שלאחריה כתב המ"ב רק שאסור להפסיק ובשעה"צ שם אות י"ב מביא מחלוקת (טור וב"י בשם הר"ן) אם הפסיד הברכה וצריך לחזור ולברך או לא, דאפ"ל שהברכה אין שייך כל כך למגילה והוא רק הודאה בפני עצמה, ובדיעבד אם שח אין צריך לחזור. והיות שהמ"ב לא הכריע שייך הכלל של ספק ברכות להקל, ובפרט שהערוך השלחן שם (תרצ"ב סעי' ג') הכריע דבדיעבד אם שח אינו מעכב, וכ"כ ברכת הבית שאר נ"ה ס"ק י"ח.⁶¹ הנה בשו"ע סי' תר"צ כתב קורא אדם את

8. Women's Obligation of *Megillah* and Brochos

A woman's obligation to hear *megillah* reading is the same as that of a man's.⁶⁷ She too must hear every word, otherwise she is not *yotzeh*.⁶⁸ She too is obligated to hear the brochos, or to recite them herself. She too may not speak even a single word between the brochos and the *megillah* reading.

At the morning reading, when the *baal koreh* recites the *shehecheyonu*, she too should have specific intention to be *yotzeh shehecheyonu* for the mitzvah of *megillah*, as well as for the mitzvos of *mishloach monos* and *seudas Purim*⁶⁹ (and *matonos l'evyonim*).⁷⁰

a. Preferable to Come to Shul for Megillah

Optimally — if every word of the *megillah* can be clearly heard in the women's section — she should come to shulⁱ to hear the brochos and the

i There are a number of mitzvah advantages of coming to shul to hear the *megillah*, one of which is: *b'rov am hadras melech*. The *posuk* in *Mishlei*⁷⁴ states that by appearing in a multitude before the King, His subjects honor Him in a show of great splendor. *Chazal* derive from this passage that when many people are planning to recite a brocha or read one text, the optimum way to perform the mitzvah is as a single large delegation. By delegating one person to perform the mitzvah on behalf of the group, it is as if one large group is performing the mitzvah rather

אינן חייבות אלא בדין פרסומי ניסא, ומבואר בגמ' דמצד פרסומי ניסא אין צריך להבין כל תיבה ותיבה, וי"ל שאין צריכות לשמועה כל תיבה ותיבה ואם שמע עיקר הענין סגי בהכי.

⁶⁹ ראה הע' 32 שבברכת שהחיינו צריך לכוון ג"כ על משלוח מנות וסעודת פורים שהם ג"כ מצות, והיות שגם נשים מחוייבות בקריאת המגילה (תרפ"ט ס"א) ומשלוח מנות ומתנות לאביונים (רמ"א תרצ"ה ס"ד) צריכים גם הם לכוון על מצות אלו.

⁷⁰ ראה הע' 33 לעיל.

⁷¹ בס' תר"צ ס"ק ח' כתב הדרכי משה בזה"ל: כתב הגהות אשר"י פרק קמא דמגילה (סי' ג) ואתן בני אדם שמניחין בית הכנסת וקורין

לברך בעמידה צריך ג"כ ליזהר שלא יסמוך ע"ג שטענדער, אמנם גבי מגילה כתב הבה"ל (ריש סי' תר"צ) שבשעת הדחק יש לסמוך להקל סמיכה בשעת הברכה.

⁶⁷ שו"ע ריש סי' תרפ"ט, שאף הן היו באותו הנס. ראה הע' 12 לעיל.

⁶⁸ לימוד זכות על נשים שלא יכוונו דעתם לשמוע כל התיבות - ראיתי בקונטרס שיעורי הלכה מידידי הגר"ש פעלדער שליט"א ששמע מהגר"י ראטה שליט"א שיש ללמד עליהן זכות ע"פ שיטת הבה"ג דס"ל דנשים אינן חייבות בקריאה אלא בשמיעה. והמרחשת ביאר שיש ב' דינים בקריאת המגילה, חדא מצות קריאה, ועוד דין פרסומי ניסא שהוא מתקיים גם בשמיעה, ונשים

megillah being read for the *tzibur*.⁷¹ She is also required to have specific intention to be *yotzeh* with the *baal koreh*'s brochos,⁷² and to have specific intention to be *yotzeh* her mitzvah obligation of listening to the *megillah*.⁷³

b. Megillah Reading Session for Women

If she cannot leave her children or her other domestic responsibilities, or if the *megillah* cannot be clearly heard in the women's section, she may hear the *megillah* at home.⁷⁶

Many communities organize special *megillah* reading sessions for women who cannot come to shul. Technically the *baal koreh* who is being *motzi* the women with the *megillah* reading is permitted to be *motzi* them with the brochos as well.⁷⁷ However, the Poskim rule that it is preferable

than separate individuals doing so. The more people being *yotzeh* with one person's brocha and reading, the more splendor is demonstrated in the performance of the mitzvah.

Additionally, when the *megillah* is read in shul the mitzvah is enhanced by more widely publicizing the *nais* of Purim (greater *pirsumei nisa*).⁷⁵

Another advantage is that a brocha (*harav es revainu*) is recited after the *megillah* reading for a *tzibur*, but not after a private *megillah* reading. Thus, she has the additional opportunity to be *yotzeh* a brocha offering gratitude and praise to Hashem for continuously saving us and avenging those who wish to destroy us.

פרסומי ניסא, ומובא בב"ח סי' תרפ"ז ד"ה ואכתי.
76 מ"ב סי' תרפ"ט ס"ק א'.

77 עי' מחזיק ברכה (מהחיד"א) סי' תרצ"ט ס"ק ד' (מובא בשע"ת שם אות א') יש נוהגים לומר לאשה שתברך, ונראה דהטוב והישר שהאיש המוציא האישה בקריאת המגילה הוא עצמו יברך על מקרא מגילה וכו' עכ"ל. וכן פסק הקיצור שו"ע סי' קמ"א ס"ק ט"ז. ועי' מ"ב סי' תרצ"ב ס"ק י' ז"ל: יש פוסקין שסוברין לענין ברכה אם יודעין בעצמן לברך יברכו בעצמן כיון שהוא (ר"ל הבעל קורא) כבר יצא בקריאה, ומנהג העולם להקל להוציאן בכל גווני, עכ"ל. (ר"ל מנהג שהבעל קורא מוצאיהן גם בברכות אע"פ שיודעין לברך בעצמן).

78 כן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא

המגילה ביחיד לא טוב הם עושין אלא צריכין לבא לבית הכנסת "הם ונשותיהם וילדיהם" עכ"ל הדרכי משה. וכלשון הזה כתב הח"א כלל קנ"ה ס"ז ז"ל: ואפילו יכול לכנס עשרה, מכל מקום מצוה מן המובהר לילך לבית הכנסת "הוא ואשתו ובניו" לשמוע המגילה ברוב עם, עכ"ל. ועי' בקיצור שולחן ערוך סי' קמ"א ס"ק ז' ז"ל: גם הבתולות יש להן "ללכת לבית הכנסת", ואם אינן הולכות צריכין לקרות לפנייהן בבית, עכ"ל.
72 מ"ב סי' רי"ג ס"ק י"ז, וסי' ח' ס"ק ט"ו ובהגר"א ריש סי' נ"א.

73 ראה הע' 22 לעיל.

74 משלי פרק י"ד פסוק כ"ח.

75 כן כתבו התוס' מס' מגילה דף ג' ע"א ד"ה מבטלין דטוב לקרות עם הצבור משום דהוי טפי

for one woman to recite the brochos out loud in order to be *motzi* all the other women.⁷⁸ If no one is willing to volunteer to be *motzi* the others, then each woman should recite all three brochos herself.⁷⁹

Many have the *minhag* that women recite לשמוע מגילה (to listen to the *megillah*) instead of על מקרא מגילה (to read the *megillah*).⁸⁰ Some Many Poskim suggest that it is preferable to recite מגילה מקרא. Either way she is *yotzeh*.^{81j}

j Some Poskim are of the opinion that women should recite *al mikroh megillah* the same as men.⁸²

ובשורת מנחת יצחק ח"ג סי' נ"ג ונ"ד שהרחיב והאריך לבאר הענין, עיי"ש.

⁸⁰ כן הוא הנוסח ברמ"א סי' תרפ"ט סעי' ב'. וכ"כ מ"א סי' תרצ"ב ס"ק ה' ומ"ב סי' תרצ"ב ס"ק י"א, וכן כתוב צבקי צור שו"ע סי' קמ"א סעי' ט"ז שהמנהג הוא לברך "לשמוע מגילה" וכן נהגו בבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וכן ענה מרן זצ"ל לשואלים שצריכה לברך בנוסח "לשמוע מגילה", (הליכות שלמה עמ' ש"ל). עי' עוד בהע' הבאה. ואע"פ שגם אשה צריכה לקראות את המגילה לעצמה, וא"כ למה אינם מברכין על הקריאה כמו אנשים המברכים "על מקרא מגילה", תירץ הפרי מגדים א"א סי' תרצ"ב ס"ק ה' בזה"ל: כיון דיש דיעות (ר"ל שי"א שאשה אינה מחויבת בקריאת המגילה), טוב יותר לברך "לשמוע מגילה", דשפיר ממה נפשך (ר"ל בין למ"ד שחיבת בקריאה בין למ"ד שאינה חיבת בקריאה כו"ע מודה דחיבת בשמיעה), מה שאין כן "על מקרא מגילה" למאן דאמר שאין נשים חייבין בקריאה אין לשון הברכה כראוי, עכ"ל.

⁸¹ הנה במ"ב סי' תרפ"ט ס"ק ח' כתב המ"ב שמברכת "לשמוע מקרא מגילה" (דלא כמש"כ במ"ב סי' תרצ"ב ס"ק י"א). וכן פסק ערוך השולחן סי' תרצ"ב ס"ז, ועוד. ובהליכות והנהגות מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) זצ"ל עמ' 14 כתוב בזה"ל: בפוסקים יש שכתבו נוסחאות של "לשמוע מגילה" ויש שכתבו "על

בהליכות שלמה עמ' שכ"ט ז"ל: נשים השומעות קריעת המגילה לעצמן, מברכת אחת מהן הברכות ומוציאה את חברותיה, עכ"ל. ובהע' 5 מביא שכן נהגו בבית מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאשתו הרבנית מוציאה את שאר נשים בברכתה. וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאשה אחת תברך ותוציא את כולן, שאין בזה זילא בהא מילתא כיון שאינה קוראת את המגילה (כ"כ בספר אשרי האיש עמ' רצ"ב בשם ספר בלילה ההוא). (עוד עי' בהליכות שלמה פרק ב' הע' 55 שכן הורא הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לענין תקיעת שופר עבור נשים שתברך אחת מהן לשמוע קול שופר ושהחיינו כדי להוציא את הנשים). וכן פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל לענין שופר (אשרי האיש ח"ג עמ' ק' בשם לקנות חכמה). וראה הע' הבאה.

⁷⁹ הנה צריך ביאור למה הנהיגו שיברכו הן בעצמן ומאי שנא משאר מצוות שהן מחויבות כגון קידוש שאיש מברך ומוציאן אע"פ שכבר יצא הוא (מ"ב סי' רע"ג ס"ק כ' ועוד). בשלמה גבי שופר שאשה פטורה בה ואינה מחויבת בברכה שפיר אינו נכון לבעל תוקעה שיברך בשבילם אם הוא כבר יצא, אבל גבי מגילה שגם הן חיבות בברכה למה לא נהגו להוציאן. ותירץ בשו"ת שלמת חיים ח"א סי' צ"ט (ובדפוס תשמ"ב סי' רס"ט) שכיון שהבעל קורא כבר יצא נכון שיברכו השומעין בעצמן בשביל דלמיחש בעי שמא יפסידו מלשמוע תיבה אחת, ונמצא ברכת בעל קורא לבטלה. עכ"ד.

The other two brochos recited before the reading (*sheh'osoh nisim* and *shehecheyonu*) are the same. However the brocha designated for after the reading (*harav es revainu*) is not recited (it is only recited for a *tzibur*).⁸³

9. Parents' Obligation

Parents are obligated to bring their children to be *yotzeh* the brochos⁸⁴ and the *megillah* reading.⁸⁵ This obligation of *chinuch* applies to girls⁸⁶ as well as boys.

Since the mitzvah is to hear the entire *megillah* being read, the parent is only obligated to bring children who are old enough and capable enough to listen to the entire reading.⁸⁷ Although parents are not obligated to bring children who are not capable of listening to the entire

ס"ק א' מביא המ"א מש"כ בתוס' נזיר (כ"ח ע"ב ד"ה בנו אין בתו לא) ומסתפק אי כוונתם שאין אדם מחויב בחינוך הבת, אכן המחזה"ש בשם תוספות ישנים כתב בזה"ל: דהתם איירי דוקא לענין נזירות, אבל ודאי לענין שאר מצות חייב לחנכה, ובה פשט ספקו של המ"א, עכ"ל. וכן משמע מהמ"ב שם (סי' שמ"ג ס"ק ב') שכתב דהוטל על האב לחנך בניו "ובנותיו" במצות. וכן מבואר כאן בסי' תרפ"ט מ"ב ס"ק ג' (מובא בתחילת הע' זה).

⁸⁷ שו"ע סי' תרפ"ט סעי' ו' ז"ל: מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה. ועי' בה"ל שם ד"ה מנהג שכתב בזה"ל: הנה בודאי כונת המחבר הוא דוקא על קטנים שהגיעו לחינוך. וביאר הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא באשרי האיש עמ' רצ"ג בשם ספר הלכות פורים) וז"ל: וזמן הגיעם לחינוך הוא מאימתי שהם יכולים לשמוע כל המגילה מתחילתה ועד סופה, שזמן הגיע לחינוך בכל מצוה הוא מאימתי שהקטן יכול לקיים המצוה כהלכתה, וכאן הדין שצריך לשמוע כולה, עכ"ל.

⁸⁸ משנה ברורה שם (סי' תרפ"ט ס"ק י"ז) ז"ל:

מקרא מגילה" כאנשים, ולמעשה נקטינן כדכתב במ"ב "לשמוע מקרא מגילה", עכ"ל, וכ"כ בספר אשרי האיש עמ' רצ"ג בשם גלאט תשס"ה שכך נוסח הברכה "לשמוע מקרא מגילה". וכן מביא הגר"ח קניבסקי שליט"א בשונה הלכות סי' תרפ"ט ס"ה נוסח "לשמוע מקרא מגילה".

⁸² שלמת חיים סי' רס"ט ז"ל: והנראה מדברי הראשונים הפוסקים שלא הביאו נוסח אחר בברכה לנשים נר' שאם יברכו "על מקרא מגילה" כאנשים ג"כ אין קפידא ובה לא יבאו לטעות כי יאמרו כמו שכתוב בסידורים וכו' עכ"ל. ע"ע בפסקי תשובות סי' תרפ"ט ס"ק ה' שמביא עוד פוסקים בזה.

⁸³ רמ"א סי' תרצ"ב ס"א, בה"ל שם ד"ה אלא בציבור.

⁸⁴ חנוך לנער פרק י"ד ס"א ופשוט.

⁸⁵ שו"ע שם (תרפ"ט), ומחנכים את הקטנים לקרותה. ופי' המ"ב שם ס"ק ג' היינו מי שהגיע למצות חינוך.

⁸⁶ כתוב בשו"ע סי' תרפ"ט ס"א שמחנכים את הקטנים לקרותה, וכתב המ"ב ס"ק ג' בזה"ל: וכיון דגם נשים חייבות פשוט דגם בקטנות יש בהן משום מצות חינוך, עכ"ל.

ובעיקר חיוב לחנך את הבת – הנה בסי' שמ"ג

megillah, nevertheless, they may bring younger children — provided that the parent is confident that the child will not disturb the listeners.⁸⁸

10. Being *Motzi* Ill and Elderly Persons

A man^k who has already been *yotzeh* his obligation of *megillah* may read the *megillah* a second time to be *motzi* ill or elderly persons,^l but should *l'tchatchilla* not recite the brochos for them. Rather the listeners should recite all the brochos themselves.⁸⁹

k A boy over the age of 13 who knows how to read the *megillah* may be asked to be *motzi* adults their obligation of hearing the *megillah* and brochos.⁹⁰

l If the patient is too ill to be able to listen to the entire *megillah*, he is exempt. There is no mitzvah to listen to a portion of the *megillah* (see footnote).⁹¹

והפמ"ג (פתיחה ח"א אות י"ח) צידד להשוות מקרא מגילה לקידוש של שבת מפני שמצות מגילה מדברי נביאים ודינו כמו דאורייתא, ומ"מ כתבנו בפנים שנער בן י"ג כשר להוציא את הגדול מפני שהרבה אחרונים החשיבו אותו כמצוה דרבנן ממש, וכן פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש עמ' רפ"ט בשם ספר ברכת משה). וגדולה מזו הכריע המ"ב (תרפ"ט ס"ק ו') דאפי' קטן ממש (פחות מ"ג שהגיע לחינוך ויודע לקרות) יכול להוציא גדול אם אין שם אנשים בקיאים במקרא מגילה.

⁹¹ מגן אברהם סי' תר"צ ס"ק ט"ו ומובא במ"ב שם ס"ק מ"ח שאם השומע לא שמע תיבה א' לא יצא, וצריך לחזור.

אם אפשר לו לשמוע למקצת ולהפסיק אפילו שהה כדי לגמור את כולה ואח"כ לשמוע לעוד מקצת וע"י כך לגמור את כולה יצא, כמש"כ המ"ב סי' תר"צ ס"ק י"ט וז"ל: ל"ד בשהה בשתיקה אלא אפילו פסקו באמצע המגילה בשיחה ושהו עי"ז נמי א"צ לחזור אלא גומר ממקום שפסק, עכ"ל, ואם הפסק משום שצריך לנקביו ע"ש עוד ס"ק י"ח.

⁹² רמ"א סי' תר"צ ג סעי' א', וביאר המ"ב

ובלבד שלא יביאו קטנים ביותר שמבלבלין דעת השומעים.

⁸⁹ כתב בשו"ע סי' תרצ"ב ס"ג אף על פי שיצא כבר, מברך להוציא את אחר ידי חובתו. וכתב שם המשנה ברורה (ס"ק י') ז"ל: ומ"מ יש פוסקין שסוברין לענין ברכה אם יודעין בעצמן לברך יברכו בעצמן כיון שהוא כבר יצא בקריאה. ומנהג העולם להקל להוציאן בכל גווי ועיין לעיל סימן תקפ"ה במ"ב ס"ק ה'. (ושם כתב המ"ב בזה"ל: האחרונים העלו דבאופן זה שכבר יצא התוקע בעצמו טוב יותר שיברכו השומעים בעצמן וכו' ומנהג העולם להקל להוציאן בכל גווי ואין למחות בהם וכו' עכ"ל). וביאר בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סי' נ"ג) שמש"כ המ"ב ומנהג העולם להקל וכו' לאו למימרה שיש לעשות כן לכתחלה.

⁹⁰ הנה במגן אברהם סי' רע"א ס"ק ב' כתוב שאפילו נער בן י"ג שנה אינו יכול להוציא אחר בקידוש של ליל שבת מפני שהקידוש מדאורייתא, וכל שאינו ידוע לנו שכבר הביא הנער שתי שערות, ואף שיש חזקה שמי שהגיע ל"ג שנים מסתמא יש לו ב' שערות, מ"מ במילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה עד שיתמלא זקנו.

11. *Havdolah* after *Megillah*

When Purim falls on *motzoei* Shabbos, the *minhag* is to delay recital of *havdolah* until after the *megillah* reading.⁹²

C. Davening and Bentching

Purim is an opportunity to express our gratitude and praise to Hashem for His miraculous tangible intervention in the past, and also in our day-to-day lives.⁹³ We do this on Purim in davening and bentching by reciting *al hanisim*.^m

We discuss davening and bentching issues in the following format:

1. *Al Hanisim* in *Sh'mona Esrei*
2. *Al Hanisim* in Bentching
3. Meal Ended after Purim

m Like Chanukah we recite *al hanisim*, but unlike Chanukah we do not recite hallel on Purim.⁹⁴

⁹³ ע"י לבוש סי' תרפ"ב ז"ל: אנו מודים לך על הניסים שעשית לאבותינו בימים ההם, וגם אנו מודים על הניסים שעשית לנו בזמן הזה, שבכל יום ויום הוא עושה עמנו ניסים נגלים ונסתרים בזמן הזה כמו בזמן אבותינו, וכו' עכ"ל.

⁹⁴ איתא בגמ' מגילה דף י"ד ע"א ז"ל: הלל נמי נימא, וכו' רב נחמן אמר קרייתא (פי' קריית המגילה) זו הלילא, רבא אמר בשלמא התם (תהלים קי"ג) הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש, אכתי עבדי אחשוורוש אנן. ומובא להלכה בשו"ע סי' תרצ"ג סעי' ג', והמ"ב שם ס"ק ז' מביא טעמו של רבא (שהוא בתרא) וע"ע בשערי תשובה שם בשם הברוכ"י.

⁹⁵ שו"ע סי' תרצ"ג סעי' ב' ז"ל: אומר על הנסים,

בזה"ל: ואח"כ מבדילין – דכל מה שיש לאחר את ההבדלה ביציאת היום מאחריון לה, עכ"ל. ובשעה"צ שם אות ה' כתב בשם הגר"א ז"ל: וכן המנהג אצלנו, ולאפוקי מהני דסוברין דמבדילין קודם, עכ"ל. (פי' דגבי חנוכה הט"ז ועוד כמה אחרונים פליגי על המחבר ורמ"א בסי' תרפ"א סעי' ב' ופסק דהבדלה קודמת משום דהיא תדירה, אכן הט"ז בעצמו מודה דכן המנהג גבי פורים שאין מבדילין עד לאחר המגילה, שכתב שם בזה"ל: גם אין להקשות על דברינו (שמבדילין קודם נר חנוכה) ממה שאנו נוהגים בקריאת מגילה במוצאי שבת שמאחרין את ההבדלה, כמ"ש רמ"א סי' תרצ"ג, הא לא קשה דאין קריאת מגילה סותרת את קדושת שבת וכו', עכ"ל. וע"ע מש"כ בפרק ה' הע' 85).

4. Bentsching when Purim Falls on *Motzoei Shabbos*5. *Brocha Achrona*1. *Al Hanisim in Sh'mona Esrei*

In *Sh'mona Esrei* of *maariv* on Purim evening, and *shachris* and *mincha* on Purim day, *al hanisim* is inserted⁹⁵ in the brocha of *modim*.⁹⁶

If one neglected to say *al hanisim*, but caught his mistake before reciting Hashem's Name in the concluding part of the *modim* brocha,ⁿ he should go back to the point in the text where *al hanisim* is inserted, recite *al hanisim*, and continue from there.⁹⁷

If he caught the mistake *after* reciting Hashem's Name, he should not say *al hanisim*, but rather just finish the brocha (i.e. הטוב שמך ולך נאה להודות) and continue reciting *Sh'mona Esrei*.⁹⁸

Nevertheless, if he remembers before finishing *Sh'mona Esrei* he can still partially⁹⁹ rectify the omission, by reciting *al hanisim* at the end of *Sh'mona Esrei* before the last לרצון.¹⁰⁰ (This is explained in greater detail in Chapter Five, Section C.1.)

n The *modim* brocha is one brocha but is sometimes printed in two or three paragraphs. It starts with מודים and continues with the next paragraph ועל כלם then with the paragraph וכל ברוך אתה ה' הטוב שמך ולך נאה להודות and ends with החיים.

אין מחזירין אותו, ע"כ. והטעם שאין מחזירין אותו ביאר המ"ב (שם ס"ק ג') דעל הניסים לאו דאורייתא נינהו, (משא"כ בשאר ימים טובים ואפי' בחול המועד אם שכח ולא אמר יעלה ויבא אינו יוצא ומחזירין אותו, שאני שאר ימים טובים שהם מדאורייתא).

⁹⁹ היינו שאף שאינו יכול לאמרו בהודאה כמו שתקנו, עכ"פ בדיעבד אפשר לאומרו דרך בקשה (ט"ז סי' תרפ"ב ס"ק ג', מ"ב שם ס"ק ד'), וראה הערות דלקמן בסמוך.

¹⁰⁰ ראה מש"כ בפרק ה' הע' 135 דכל זמן שלא גמר אמירת "יהיו לרצון" השניה שלאחר "אלוקי נצור" עדיין חשוב ככתוך שמונה עשרה, אבל אחר

בלילה וביום.

⁹⁶ ספר הלכות גדולות סימן י"ט ז"ל: ומיחייבינן לאדכורי "על הניסים" בתפלה ב"מודים", עכ"ל. ועי' בלבוש (סעי' י"ב) הטעם שאומרים על הניסים במודים כיון דעל הנסים היא הודאה, ראוי להזכירו בהודאה דהיינו בתפלה ב"מודים" קודם "ועל כולם". ע"ע מש"כ בפרק ה' הע' 129.

⁹⁷ עי' במ"ב סי' תרצ"ג ס"ק ה' שצ"יין לעי' בסי' תרפ"ב (על הנסים בחנוכה) דה"ה לענין פורים, ובסי' תרפ"ב, (ס"א) כתב השו"ע ז"ל: ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין "אתה" "להשם", חוזר, עכ"ל.

⁹⁸ שו"ע שם (תרפ"ב ס"א), ואם לא אמר,

Once he ends *Sh'mona Esrei*,¹⁰¹ the opportunity to recite *al hanisim* has been lost (i.e. he is not required to recite *al hanisim* after finishing *Sh'mona Esrei*, nor is he required to go back and recite *Sh'mona Esrei* a second time in order to include *al hanisim*).¹⁰²

2. *Al Hanisim* in Bentsching

In every recital of bentsching on Purim *al hanisim* is added to the second brocha (*nodeh*).¹⁰³

If one neglected to say *al hanisim*, but caught his mistake *before* reciting Hashem's Name in the concluding part of the second brocha, (i.e., ברוך אתה השם על הארץ ועל המזון) he should go back and recite *al hanisim* then continue bentsching from ועל הכל השם אלוקינו אנחנו מודים לך.¹⁰⁴

If he caught the mistake *after* reciting Hashem's Name, he should not say *al hanisim*, but rather just finish the brocha (i.e., על הארץ ועל המזון) and continue bentsching.¹⁰⁵

Nevertheless, since the "*horachamon*" paragraphs are technically connected¹⁰⁶ to bentsching, he can still partially¹⁰⁷ rectify the omission, by reciting *al hanisim* in the form of a request in the "*horachamon*"

עמ' ס"ח) מביא ששאל להגר"ח קניבסקי שליט"א במי שנזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה' קודם שסיים "על הארץ", האם אפשר לסיים "למדני חקך" (כמו טעה ביו"ט סי' קפ"ח מ"ב ס"ק כ"ב) ויחזור לומר על הנסים, או אין כדאי להפסיק ב"למדני חקך" באמצע ברכת המזון (כמו טעה בחנוכה), והשיב מרן צ"ע.¹⁰⁶ כתב הטור (סוף סי' קפ"ט) שנהגו להאריך אחר ברכת הטוב והמטיב ולומר כמה "הרחמן", וכתב הטור שלא ידע מאין בא זה להרבות בבקשה בין ברהמ"ז לברכת בפה"ג אמנם אין בזה משום הפסק.¹⁰⁷ היינו שאף שאינו יכול לאמרו בהודאה כמו שתקנו, עכ"פ בדיעבד אפשר לאומרו דרך בקשה, ט"ז סי' תרפ"ב ס"ק ג', מ"ב שם ס"ק ד'.¹⁰⁸ מ"ב סי' תרצ"ה ס"ק ט"ו, וראה מש"כ בשם

שגמר פסוק זה חשוב ככבר סיים שמונה עשרה וכמאן דעקר רגליו, אע"פ שעדיין לא עקר רגליו ממש.

¹⁰¹ ראה הע' הקודמת שכל שגמר תחנונים כעקר רגליו דמי ועי' חידושי הגר"א (אמרי נועם) על מס' ברכות דף ג' ע"ב ז"ל: דאחר יהיו לרצון כבר נגמרה התפילה וכמען דעקר רגליו דמי, עכ"ל. וכן מבואר במ"ב סי' קי"ז ס"ק י"ח, וסי' תכ"ב ס"ק ט' ושעה"צ אות ח'.

¹⁰² רמ"א סי' תרצ"ג סעי' ב'. ובמ"ב ציין לעי' בשו"ע סי' תרפ"ב ס"א (ועי"ש במ"ב ס"ק ג').

¹⁰³ שו"ע סי' תרצ"ה סעי' ג'.

¹⁰⁴ שו"ע סי' תרפ"ב ס"א לענין שכח על הנסים בברכת המזון של חנוכה וה"ה בפורים.

¹⁰⁵ שו"ע שם. ובקונטרס שיעורי הלכה (פורים),

section^{108o} (i.e., שעשית לאבותינו בימים ההם, i.e., The Merciful One who saved us miraculously in those days, so too save us miraculously now).¹¹⁰

Once he finishes bentsching, the opportunity to recite *al hanisim* in bentsching has been lost.¹¹²

3. Meal Ended after Purim

If the *seuda* started on Purim day (i.e., a *k'zayis* of bread was eaten before *shki'ah*,) and did not end until after *tzeis hakochovim*, *al hanisim* is recited in bentsching (even if bread was eaten after *tzeis hakochovim*).^{113p}

o This is the part of bentsching where we ask The Merciful One to bless our parents, our family, our host, and whatever we ourselves are lacking.¹¹¹ A person is therefore permitted to insert *al hanisim* in that part of bentsching, change it slightly, and recite it in the form of a request.

p However, according to some Poskim if one interrupts his Purim *seuda* to daven *maariv*, he may no longer say *al hanisim* in bentsching.¹¹⁴ Therefore the Poskim suggest abstaining from davening *maariv* until after the *seuda*.¹¹⁵

על סעודת שבת או יו"ט, וי"א דאף בסעודה החייבת אין מחזירין אותו, (דאין זה עדיף מאמירת על הנסים בשמונה עשרי שודאי חייב ומ"מ אם שכח לאומרו אין מחזירין אותו). ומסיק המ"ב דספק ברכות להקל. יוצא לנו שבין בסעודת ערב פורים, בין בסעודת בוקר, בין בסעודת פורים של אחר הצהריים, בכלם אם שכח על הנסים אין מחזירין אותו.

¹¹³ שו"ע סי' תרצ"ה סעי' ג' דבתר תחילת סעודה אזלינן.

¹¹⁴ עי' מ"ב שם (סי' תרצ"ה) ס"ק ט"ז שכתב בזה"ל: י"א דוקא כשלא התפלל ערבית עדיין אבל משהתפלל שוב אינו אומר "על הנסים" וי"א דבכל גווני אומר וכו'. ועי' מש"כ בפרק ה' הע' 171 מה שהמ"ב לא הביא החולקים הנ"ל בסי' קפ"ח ס"ק ל"ב.

¹¹⁵ מ"ב שם (סי' תרצ"ה) ס"ק ט"ז שכתב ז"ל: ע"כ מהנכון שיברך בהמ"ז קודם שיתפלל

הט"ז ומ"ב בהע' הקודמת.

¹⁰⁹ ט"ז ומ"ב שם.

¹¹⁰ דהיינו במקום לומר "שעשה נסים לאבותינו" שהוא לשון הודאה יכול לומר "תעשה לנו נסים כשם שעשה לאבותינו וכו'" שהוא לשון בקשה. ועי' פרק ה' הע' 137 דאע"ג שאין להתפלל שיעשה לו נס, כיון שאומר יעשה "לנו" לשון רבים שפיר דמי, וכו'.

¹¹¹ שו"ת תורה לשמה סי' נ"א, וז"ל: וכן רשאי לבקש גם ב"הרחמן" שבברכת המזון די מחסורו אשר יחסר לו.

¹¹² עי' מ"ב סי' תרצ"ה ס"ק ט"ז שיש מחלוקת הפוסקים במי ששכח על הנסים בסעודה שיוצא בו חיובו של סעודת פורים (דהיינו אם אכל פת בסעודת בוקר, יוצא חיובו בסעודה זו, ואם לא אכל פת עד סעודה הצהריים אז מיקרי סעודה צהריים סעודה החייבת) די"א שכיון שחייב לאכול פת בסעודה חייב לחזור ולברך כמו

4. Bentching when Purim Falls on *Motzoei Shabbos*

When Purim starts on *motzoei Shabbos* people often start *shalosh seudos* before *shki'ah*, and sometimes continue to eat additional *k'zaysim* of bread until nightfall when they are ready to bentch.

Eating a *k'zays* of bread before *shki'ah* (still Shabbos) obligates a person to recite *r'tzei*.¹¹⁶ Eating a *k'zays* of bread after nightfall (already Purim) would usually obligate a person to recite *al hanisim*.¹¹⁷ However, reciting both *r'tzei* and *al hanisim* for the same meal is conflicting. The problem is that reciting *r'tzei* indicates that the meal was deemed a Shabbos meal, while reciting *al hanisim* conflictingly indicates that the meal is deemed a Sunday (Purim) meal.¹¹⁸

To bypass this conflict the Poskim recommend that at *shalosh seudos* one should preferably not eat a *k'zays* of bread past *shki'ah*,¹¹⁹ and especially try to avoid eating bread after *tzeis hakochovim*.¹²⁰

If one did continue to eat bread after *shki'ah*, or even after *tzeis hakochovim* he should *only* recite *r'tzei* and *not al hanisim*.¹²¹

¹¹⁹ שמעתי מהגרש"ז אועירבאך זצ"ל (כשחל ראש חודש במוצאי שבת) שנכון שלא לאכול כזית פת בתוך כדי אכילת פרס אחר בין השמשות. ועי' בהליכות שלמה ראש חודש הע' 82 ז"ל: ורבינו נמנע מאכילת פת מיד אחר שקיעת החמה, ובבית הכנסת שבשכונתו הקדימו זמן תפלת המנחה ביום זה כדי שיהא ביד כל אחד לגמור סעודתו מבעוד יום, עכ"ל.

¹²⁰ עי' מ"א סי' קפ"ח ס"ק י"ח ומ"ב שם ס"ק ל"ג וקיצור שו"ע סי' מ"ד סעי' י"ז שחיוב מעין המעורה מתחיל ב"לילה". (ר"ל אכילת כזית "בלילה" דהיינו אחר צאת הכוכבים, וגרע טפי מאכילה אחר שקיעה, דאילו אחר שקיעה הוי רק ספק ר"ח, אבל כשאכל כזית אחר צאת הכוכבים חל עליו חיוב הזכרת מעין המאורע).

¹²¹ מ"ב סי' קפ"ח ס"ק ל"ג ז"ל: אכן במו"ש לחנוכה ופורים אפילו אם גמר סעודתו בלילה אינו מזכיר של חנוכה ופורים רק של שבת לבד,

להוציא עצמו מפלוגתא וכו', עכ"ל.
¹¹⁶ שו"ע סי' קפ"ח סעי' י"ז ז"ל: היה אוכל בשבת ונמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר של שבת בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום, עכ"ל.

¹¹⁷ שו"ע הרב שם (סי' קפ"ח סעי' י"ז) שאם אכל כזית משחשיכה אע"פ שבתחלת הסעודה היה פטור מלהזכיר מ"מ חל עליו חיוב ההזכרה (על הנסים) באכילת כזית משחשיכה.

¹¹⁸ כ"כ המ"ב בסי' קפ"ח ס"ק ל"ג לגבי תרתי דסתרי בר"ח, וז"ל: אם אכל פת גם בלילה (היינו כשראש חודש חל במוצאי שבת) ויש עליו חיוב להזכיר גם של ר"ח, ושניהן אי אפשר להזכיר דהוי תרתי דסתרי, דהיאך יאמר ביום השבת הזה וא"כ יאמר ביום ר"ח הזה, דהא ר"ח הוא ביום א' וכו', עכ"ל. וה"ה בפורים שחל במוצ"ש.

5. Brocha Achrona

Although *al hanisim* is added to bentching, a reference to Purim is *not* added to any of the *m'ayn shalosh* brochos (i.e., *al hamichya*, *al hagefen*, or *al hoetz*).¹²²

D. Brochos and Davening while Intoxicated

1. Three Halachic Levels of Intoxication
2. Davening while Under the Influence
3. "Recognizably Drunk" not Counted Towards a Minyan
4. Brochos and Bentching while Under the Influence

1. Three Halachic Levels of Intoxication

Chazal classify a person who has been drinking wine or other alcoholic beverages into one of three halachic levels of intoxication.¹²³

- a. High (שתוי) — he drank three or more ounces of wine¹²⁴ or one

תרפ"ב ס"ק ב' כתב טעם אחר והוא שמזכירין מעין המאורע בחנוכה ופורים דוקא בהודאה, ובברכה מין ג' ליכא הודאה.
¹²³ מבואר מגמ' עירובין דף ס"ד ומש"ע סי' צ"ט ועוד. ודע דזה דוקא אם שתאו בבת אחת אבל בשני פעמים אינו משכר, וכן יותר מרביעית יין שבתוך הסעודה אינו משכר, וראה לקמן הע' 134.
¹²⁴ עי' ב"י סי' צ"ט שמביא מש"כ תרומת הדשן שאפשר שיש לחלק בין ינות שלנו ליינות שלהם, שהיו חזקים הרבה ומשכרים, אמנם תמה דמ"מ כל הראשונים כתבו דשתה רביעית יין אל יורה בסתם, ולא חילקו ביינות, והלא כתבו הראשונים כן הלכה למעשה גם לצורך זמנינו

כיון דבלא"ה הזכרה מעין המאורע דחנוכה ופורים אינו אלא רשות, וכו' עכ"ל. וכ"כ קצות השלחן (סי' מ"ז סעי' י"א) והסיף שם (בבדי השלחן אות כ"ג) שאפי' לאלו שנוהגים כשו"ע הרב והט"ז ואינם חוששים לתרתי דסתרי, כאן גם הט"ז מודה שיזכיר "רצה" ולא יזכיר "על הניסים", עיי"ש.

¹²² איתא בשו"ע (סי' ר"ח, סעי' י"ב) שבברכת מעין ג' מזכירין מעין המאורע בשבת וי"ט ור"ח, אבל לא בחנוכה ופורים. וביאר שם המ"ב (ס"ק נ"ט) בזה"ל: דהא אפילו בבהמ"ז אינו מחויב להזכיר מצד הדין רק מצד מנהגא, וכאן ליכא מנהג כלל ע"ז (הגר"א). אכן באליה רבה סי'

to two ounces of whiskey,¹²⁵ and feels relaxed and somewhat euphoric (“high”). He may have minor impairment of reasoning and memory but is in control of his actions and his speech.¹²⁶

b. Recognizably Drunk (שיכור) — i.e., drunk to the extent that he is “unable to speak to a king.”¹²⁷ The Poskim explain that a person is in this category when his drunkenness can be recognized by his difficulty in walking or balance,¹²⁸ and/or if his speech is impaired.¹²⁹ One would not want to be in a position to have to speak to his boss,¹³⁰ and would certainly be unable to speak to a king in that condition.

c. Drunk “Like Lot” (כשכרותו של לוט) — i.e., he is disoriented and has inadequate comprehension of where he is or what he is doing.¹³¹

בניכר בעמידתו, עכ"ל.
¹²⁹ חסד לאברהם סי' צ"ט ס"ק א' מש"כ שאינו יכול לדבר לפני המלך היינו שמגמגם בלשונו. וכן דייק כף החיים שם (סי' צ"ט ס"ק ו') מתוס' ברכות ל"א ע"ב ד"ה מכאן ששכור.
¹³⁰ אף דבשו"ע הסימן הוא שאינו יכול לדבר לפני "המלך" לאו דוקא מלך דה"ה אם אינו יכול לדבר לפני אדם נכבד כמבואר בקיצור שו"ע סי' י"ח סעי' כ"ב, וכ"כ בכף החיים סי' צ"ט ס"ק ו' ז"ל: "מלך" לאו דוקא, אלא היינו שר או אדם נכבד.
¹³¹ איתא בגמ' עירובין דף ס"ה ע"א אמר רבי חנינא וכו' הגיע לשכרותו של לוט פטור מכולם. ועי' ברמב"ם הלכות מכירה פרק כ"ט הלכה י"ח ז"ל: השכור מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנותיו קיימין, ואם הגיע לשכרותו של לוט והוא השכור שעושה ואינו יודע מה עושה אין מעשיו כלום והרי הוא כשוטה או כקטן פחות מבן שש, עכ"ל. ובשו"ע אה"ע סי' מ"ד כתוב שאם הגיע לשכרותו של לוט, אין קדושו קדושין. וכ"כ המ"ב בסי' צ"ט ס"ק יא דהגיע לשכרותו של לוט כשוטה יחשב לגמרי לכו"ע ופטור אז מכל המצות.
¹³² שו"ע סי' צ"ט.

וארצותינו שאין בהם יינות חזקים כל כך וכו' עכת"ד ובשו"ע סי' צ"ט כתב סתם בזה"ל: שתה יין כדי רביעית אל יתפלל. ועי' מ"ב שם ס"ק י"ז שאף שיש סומכים על מה שצידד תרומת הדשן שאין נוהרים ביינות שלנו שאין חזקים ומתפללים אף על פי ששתה רביעית ויותר – אינו נכון לנהוג כן.

¹²⁵ מ"ב סי' צ"ט ס"ק א' ז"ל: ונראה דה"ה שאר משקיני המשכרים וכו' ולפי דעת הט"ז לקמן הנ"ל לא בעינן בשאר משקיני שיעור רביעית עי"ש, ולי נראה דמ"מ בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית יין, עכ"ל המ"ב. (בדרך כלל י"ש מכיל פי שלושה אלוהול מין).

¹²⁶ גמ' עירובין דף ס"ד ע"א ז"ל: "שתוי" כל שיכול לדבר לפני המלך. ומובא להלכה בשו"ע סי' צ"ט וקפ"ה.

¹²⁷ גמ' שם (עירובין) ז"ל: "שיכור" כל שאינו יכול לדבר לפני המלך, ומובא להלכה בשו"ע שם (סי' צ"ט וקפ"ה).

¹²⁸ הנה בשו"ע סי' צ"ט כתוב סימן של "שיכור" הוא שאינו יכול לדבר לפני המלך, אכן המקור חיים שם הוסיף וכתב בזה"ל: סימן של רז"ל לשיכור צ"ע לעמוד עליו, ונ"ל כל שניכר שכרותו בהילוכו ודאי הוא שיכור, ומכל שכן

2. Davening while Under the Influence

The *Shulchan Aruch*¹³² states that one should *l'hatchilla* not daven (*Sh'mona Esrei* or *Sh'ma*¹³³) if he is even just a little high.¹³⁴ Rather, he should try to eliminate his intoxication¹³⁵ by taking a walk or a short nap before endeavoring to daven.¹³⁶ Nevertheless, on Purim some Poskim permit a person who is “high” to daven *l'hatchilla*, provided that he is not at the intoxication level of “recognizably drunk.”¹³⁷ If one must daven when he is “high” he should at least take care to daven from a siddur.¹³⁸

According to all views, if he is at the intoxication level of “recognizably drunk” he must absolutely refrain from davening.¹³⁹ If he insists on davening in that condition, his davening is not valid, and he must daven again when he is sober.¹⁴⁰

Thus, if after the Purim *seuda* one was at the level of “recognizably drunk” he should not attempt to daven *maariv*. Rather he should try to reduce his level of intoxication before attempting to daven. If he is unable to lower his intoxication level, it is better to go to sleep and try to wake up

עד שיפוג יינו, אבל היום של י"ט, שמצוה לשמוח, וחציה לכם, אוקמיה אדיניה, שתפלתו תפלה, והקב"ה מקבל תפלתו, מאחר שהוא שמח וטוב לב בשמחתו של מקום, עכ"ל. ובמגן גיבורים סי' צ"ט ס"ק ח' מביא היש"ש הנ"ל ומוסיף דה"ה בפורים.

¹³⁸ רמ"א שם סעי' ג' ז"ל: ולכן אין נזהרין ביינות שלנו, שאין חזקין, שמתפללין אף על פי ששתה רביעית ויותר; (ת"ה סימן מ"ב) וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו, שאין חוששין לשכרות מעט, (כן נראה לי), עכ"ל הרמ"א.

¹³⁹ שו"ע או"ח סי' צ"ט ז"ל: ואם שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תועבה, עכ"ל.

¹⁴⁰ שו"ע או"ח סי' צ"ט וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו.

¹⁴¹ שו"ע סי' צ"ט סעי' א' ז"ל: אפילו אם עבר

¹³³ רמ"א שם (סי' צ"ט ס"א) שדין ק"ש כדין תפלה. דהיינו שאף "שתוי" אסור בקריאת שמע כמו שאסור בתפילה (מ"ב שם ס"ק ח').

¹³⁴ שו"ע שם (סי' צ"ט, ס"א) ז"ל: שתה יין כדי רביעית, אל יתפלל עד שיסיר יינו, עכ"ל. והוסיף המ"ב שם ס"ק ד' בשם ברכי יוסף בזה"ל: ואף אם רגיל לשתות הרבה ואינו שיכור כלל ברביעית אפ"ה לא יתפלל לכתחלה אם שתה רביעית יין, עכ"ל.

¹³⁵ שו"ע שם (סי' צ"ט) ס"א.

¹³⁶ שו"ע שם סעי' ב' ז"ל: דרך מיל, ושינה כל שהוא, מפיגין את היין; וה"מ כשתה רביעית, אבל אם שתה יותר, כל שכן ששינה משכרתו ודרך טורדתו.

¹³⁷ הנה בים של שלמה מס' ביצה פ"ב סי' ה' כתב להתיר תפילה ביו"ט אף במי ששתוי וכתב בזה"ל: אפשר לומר, דלא אסרו חכמים לכתחילה אלא בחול, משום דאפשר לו להמתין

before *chatzos* or at least before *alos hashachar* (72 minutes before sunrise) and daven at home. If he was unable to get up, he should daven a second *Sh'mona Esrei* at *shachris* as restitution for missing *maariv*.^{141q}

NOTE: When a person accidentally misses davening he is required to compensate for the omission by reciting an extra *Sh'mona Esrei* at the following davening.¹⁴⁵ This is called *tashlumim* (payment to compensate for the lost *Sh'mona Esrei*). (The halachos of *tashlumim* are discussed in detail in Addendum Two.)

3. “Recognizably Drunk” not Counted Towards a Minyan

The Mishna Berura rules that one who is at the intoxication level of “recognizably drunk” may not be counted towards a minyan.¹⁴⁶ (In a situation of great need see footnote.¹⁴⁷)

4. Brochos and Bentsching while Under the Influence

One who is moderately intoxicated, “high,” is permitted to recite brochos¹⁴⁸ and is even permitted to bentsch.¹⁴⁹

q A person who overslept¹⁴² past midday¹⁴³ on Shushan Purim must recite a second *Sh'mona Esrei* after reciting *Sh'mona Esrei* of *mincha*.¹⁴⁴

¹⁴⁶ מ"ב סי' צ"ט ס"ק י' ז"ל: אבל אין מצרפין אותו למנין עשרה.

¹⁴⁷ הגנה בשעה"צ (שם אות ז') ציין מקור למש"כ המ"ב (שאין מצרפין אותו) לתשובת בית דוד ומגן גבורים (בשם תשובת בית דוד), אכן בכף החיים סי' צ"ט ס"ק ט"ו כתב דמה שכתבו אחרונים בשם תשובת בית דוד טעות סופר הוא כי לא נמצא זה בתשובת בית דוד, כי אם בתשובת בית יהודה (סי' מ"ה) ושם כתב להיפך דכל שלא הגיע לשכרותו של לוט (אף שאינו יכול לדבר לפני המלך), מצטרף לקדיש ולקדושה ולברכו. ובסי' נ"ה ס"ק י"ד מביא הכה"ח פוסקים לכאן ולכאן.

¹⁴⁸ רמ"א סי' צ"ט ס"א, ז"ל: אבל שאר ברכות יכול לברך אף על פי שהוא שכור, עכ"ל.

¹⁴⁹ שו"ע סי' קפ"ה סעי' ד' ז"ל: אפילו נשתכר כל כך עד שאינו יכול לדבר כראוי, יכול לברך

זמן התפלה, משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שוגג, עכ"ל.

¹⁴² מקור חיים שם ק"ח ס"ח ז"ל: תקפתו שינה הוי ג"כ שוגג, ואפשר דמקרי אונס וכו'.

¹⁴³ דהיינו עד חצות כדתנן (ברכות כ"ו ע"א) תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות ומובא להלכה בשו"ע ורמ"א סי' פ"ט ס"א, ועי' בה"ל שם ד"ה ואחר.

¹⁴⁴ ראה נתפח ב' (Addendum Two) הע' 9 – 13 ובפנים שם.

¹⁴⁵ איתא בגמ' ברכות כ"ו ע"א אמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים, שחרית מתפלל במנחה שתים, וכו' ומובא להלכה בשו"ע סי' ק"ח סעי' א' בזה"ל: טעה או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתים, הראשונה מנחה, והשנייה לתשלומין וכו'.

Lchatchilla, one should try to recite brochos and bentch before he reaches the level of “recognizably drunk.” *B’dieved*, if he is already at the level of “recognizably drunk,” and it is not practical for him to try to bring down his level of intoxication, he is permitted to recite brochos and to bentch as best he can while being “recognizably drunk.”¹⁵⁰

One who is at the level of “drunk like Lot” should not attempt to recite brochos or bentch, as they will be invalid anyway.¹⁵¹

E. Brochos for Eating and Drinking in Numerous Houses

On Purim evening it is quite common for people to visit friends and neighbors to share *divrei Torah* (and *Purim Torah*) and partake of a *lchaim* and a snack at each stop. This Purim night routine of drinking and snacking in multiple houses invariably creates a brocha question — i.e., should one recite one *brocha rishona* at the first stop and one *brocha achrona* at the end, or separate brochos at each destination?

This issue is also relevant to people who partake of a snack or a drink as they make the rounds to collect *tzeduka* on Purim night or as they deliver *mishloach monos* on Purim morning.

ו' ז"ל: ולדינא מסקי האחרונים דאם אירע שנסתכר כ"כ (שאינו יכול לדבר לפני המלך) אעפ"כ יברך, עכ"ל. בה"ל שם ד"ה או שהיה שיכור. וראה הע' הבאה.

¹⁵¹ מ"ב שם (סי' צ"ט ס"ק י"א) ז"ל: וכ"ז כשלא הגיע לשכרותו של לוט דאל"ה כשוטה יחשב לגמרי לכו"ע ופטור אז מכל המצות ע"כ אפילו בדיעבד אם קרא אז ובירך לא מיפטר בכך שהרי פטור היה באותה שעה וחייב אח"כ לחזור ולקרוא ולברך, עכ"ל.

¹⁵² איתא בגמ' פסחים דף ק"א ע"ב שינוי מקום

ברכת המזון, עכ"ל. וביאר המ"ב שם ס"ק ד' בזה"ל: דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת" ואפילו מדומדם (ירושלמי), פי' שאינו יכול לדבר כראוי וכו' שמצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שיכור, ואפ"ה חייבתו התורה לברך, עכ"ל. אמנם הגר"א בסי' צ"ט חולק ומסיק מדברי הירושלמי דדוקא שיכור שיכול לדבר לפני המלך, אבל אינו יכול לדבר לפני המלך לא יברך ברכת המזון, והמ"ב בסי' צ"ט ס"ק י"א מביא הגר"א והוסיף שלפי הגר"א שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אסור גם לברך שאר ברכות.

¹⁵⁰ מ"א סי' קפ"ה ס"ק ג', מ"ב סי' קפ"ה ס"ק

Chazal mandated that a brocha remains in effect until one changes locations.¹⁵² Generally, when one recites a brocha in his house, as soon as he steps out of the door his brocha is considered to be no longer effective.¹⁵³ If he wishes to continue eating in another house he must first recite a new brocha.^{154r}

r A notable exception to this rule¹⁵⁵ is when a person ate (a *k'zayis*¹⁵⁶ or more of) bread¹⁵⁷ in the first location and moved to a second location *Chazal* considered it as if his original place moved along with him.¹⁵⁸ As such he is not required to recite another *brocha rishona* in the second location and may bench there. Some Poskim¹⁵⁹ extend this leniency to *mezonos* (i.e., instances where he ate a *k'zayis* or more of *mezonos* in the first location).¹⁶⁰ Some Poskim¹⁶¹ extend this leniency even further to fruit of the seven species (i.e., where a *k'zayis* or more of fruit of the seven species was eaten, or a *reviis* or more of wine was drunk at the first location, the brocha remains in effect for all the subsequent locations). (Note: the halachos of a change of location after reciting a brocha are discussed in detail in *Halachos of Brochos*, Chapter Nine.)

ראה ספרי ותן ברכה עמ' 149 – 152.
¹⁵⁶ מ"א סי' ר"י סוף ס"ק א' הובא במ"ב סי' קע"ח ס"ק כ"ח.

¹⁵⁷ דעת הרשב"א ברכות נ"ג ע"ב ד"ה שם מחלוקת, דדוקא פת הוא דבר הטון ברכה במקומו, והובא ברמ"א קע"ח סעי' ה' בשם י"א.
¹⁵⁸ ב"י ריש סי' קע"ח בשם הרא"ש וז"ל הבי": לקיבעיה קמא הדר כלומר כיון שאם לא היה אוכל היה צריך לחזור למקומו ולברך הוי כאילו עדיין הוא במקומו וכו'.

¹⁵⁹ דעת הרא"ש ברכות פרק ח' סי' א' לפי פי' הבי"י ריש סי' קפ"ד דפת וגם כל מאכל מה' מיני דגן מיקרי דבר הטעון ברכה במקומו, ומובא בשו"ע סי' קע"ח סעי' ה' בשם י"א.
¹⁶⁰ במ"ב שם (קע"ח) ס"ק מ"ה כתוב שדעת הגר"א היא שדעה זו עיקר.

¹⁶¹ דעת הרמב"ם הל' ברכות פרק ד' הל' א', דכל שבעת המינים מיקרי דבר הטעון ברכה במקומו, (וגם יין נכלל בזה כיון שבא מענבים) ומובא בשו"ע סי' קע"ח סעי' ה' בשם י"א.

¹⁶² דרך באכל פת או מה' מיני דגן או מז' מינים

צריך לברך, ומובא להלכה בשו"ע סי' קע"ח. וראה מש"כ בספרי ותן ברכה עמ' 133 – 153 גדר שינוי מקום ופרטי דינים בהלכות אלו, וכאן העתקנו רק מה שנוגע לנו לנושא זה של שינוי מקום בפורים.

¹⁵³ שו"ע שם (סי' קע"ח) סעי' א' ז"ל: היה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר, הואיל ושינה מקומו צריך לברך, ע"כ. ועי' בספרי ותן ברכה עמ' 136 הע' 7, 8 מה שכתבו הפוסקים אם הוי הפסק מיד ברגע שיצא, או דוקא אם שהה מחוץ לבית איזה זמן.
¹⁵⁴ שו"ע שם סעי' א' וב'.

¹⁵⁵ איתא בגמ' שם (פסחים דף ק"א ע"ב) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה, הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך, לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן, אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן אין צריך לברך, מאי טעמא לקיבעא קמא הדר, ע"כ. והרמ"א (קע"ח סעי' ב') פסק כרב חסדא, וכן פסק שו"ע הרב שם סעי' ג', והח"א כלל נ"ט סי' ט"ו והמ"ב שם ס"ק כ"ו וכן פסקו כמעט כל הפוסקים. וטעמו וגדרו ופרטי דינים של הלכה זו

Thus, according to all views if one eats any nosh (except bread, *mezonos*, or fruit of the seven species) or drinks any beverage (except wine) his *shehakol* will not be valid when he leaves.¹⁶² He will require a new brocha in the next location.

If he eats *mezonos* (e.g. cake, crackers, etc.) or fruit of the seven species (e.g. grapes, raisins, dates, etc.) or drinks wine, according to some Poskim he will be *required* to recite a brocha in the next house while according to other Poskim he will be *prohibited* from reciting a brocha.¹⁶³

To circumvent the halachic uncertainties of eating in multiple locations on Purim, the Poskim advise¹⁶⁴ to do as follows:

- When reciting the *brocha rishona* one should have specific intention that his brocha should be valid for that location only.¹⁶⁵

לשוח באמצעה, ואז יהיה ספק אם צריך לברך שנית כשחוזר לשחוט, ונתן הפרי חדש (שם סי' י"ט) עצה שיכוון השוחט בשעה שיברך שיפטור ברכתו רק עד זמן שצריך לשוח, ובאופן זה לא יחול ברכתו אחר ששח ואז אפשר לכתחילה לברך שנית. והתבואות שור (שם סי' ק"ז, גם מובא בשערי תשובה או"ח סי' ח') חלק על הפרי חדש וכתב דבכה"ג הוא ברכה לבטלה ממש, דלא מהני כלל כונה כזה היכא שהמתברכים כולם לפניו, והוא מתכוין לפטור רק עד זמן מסוים או רק לחלק ממה שמברכים עליו. ובשבט הלוי ח"ו סי' כ"ב דן בזה ומסיק דבמקום דאיכא ספק ברכה יש לעשות כעצת הפרי חדש. וכן פסק שבט הלוי ח"י סי' מ"ו שדן איך יעשה אדם שאוכל פירות מז' מינים או מזונות בבית אחד ורוצה לצאת ולאכול בבית שני, ומסיק שיכול לסמך על עצת הפרי חדש לכוון בשעת ברכה שיפטור ברכתו רק מה שיאכל בבית זה, ואז שפיר יכול לברך אחריו ברכה אחרונה, ושוב לברך ברכה ראשונה בבית השני, ואין זה גורם ברכה שאינה צריכה.¹⁶⁶

¹⁶⁶ הנה בשערי תשובה סי' ח' (סי' ק"ב) כתוב

י"א שאין צריך לברך דהוי דבר הטעון ברכה במקומו, אבל בשאר דברים בין להמחבר בין להרמ"א (סי' קע"ח סעי' א' וב') הוי שינוי מקום וצריך לברך.

ודע דאין לדמות נידון זה להא דכתוב בשו"ע קע"ח סעי' ד' היתר של הולכי דרכים (שמברכים ברכה ראשונה בתחילה ומותרים לאכול דרך הילוכם, ומברכים ברכה אחרונה במקום סיום אכילתם) דהרי שם כתב המ"א (סי' ק"א) בזה"ל: דהם מותרים לאכול דרך הילוכם כיון "שלא קבעו" מקום לאכילתם, עכ"ל וכ"כ שם בשו"ע הרב ס"ד, ובח"א כלל נ"ט סי' י"א, ובמ"ב סי' קמ"ב, אבל בנידון דידן הרי כשנכנס לבית חבירו קבע עצמו לכמה דקות לאכול או לשתות קצת.

¹⁶³ ראה הע' 157 עד 161 לעיל.

¹⁶⁴ בברכת הבית שער כ' סעי' ד' יועץ לברך ב"א בכל מקום, (וראה הע' הבאה שזה אינו נחשב ברכה שאינו צריכה). ובשבט הלוי ח"י סי' מ"ו יועץ לכוון שאינו רוצה לצאת בברכה זו מה שיאכל במקום השני.

¹⁶⁵ הנה ביו"ד סי' י"ט סעי' ד' וה' בענין מי שצריך לשחוט הרבה בהמות, וחושש שיצטרך

- Before leaving he should recite the appropriate *brocha achrona* for whatever he ate or drank (if he ate a *k'zayis* or drank a *reviis*).¹⁶⁶
- At each subsequent location he should again recite a new *brocha rishona* (having specific intention that his brocha should be valid for that location only) and *brocha achrona*.¹⁶⁷

F. Purim Seuda

Brochos issues relating to the Purim *seuda* are discussed in the following format:

1. Requirement to Eat a Lavish Purim *Seuda*
2. Wine during the *Seuda*
3. Wine before the *Seuda*
4. Whiskey during the *Seuda*
5. *Minhag* to Eat Seeds (e.g. Sunflower Seeds)
6. Plans to Start *Seuda* at Home and Finish Somewhere Else
7. Plans to Leave in Middle of *Seuda* and Return Home to Bentch

ברכה שאינה צריכה כדי להינצל מספק אכילה בלי ברכה. ועי' נשמת אדם כלל נ"ד סוף אות ה' וכה"ח סי' קס"ח אות צ"ח. שוב ראיתי שכ"כ ידידי הגר"א מנדלבוים שליט"א בספרו וזאת הברכה (עמ' 60) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל לברך ב"א על המיני מזונות או הז' מינים ולברך ב"ר במקום השני, ואין בזה גורם ברכה שא"צ. הרי מבואר מגדולי הפוסקים ומפוסקי זמנינו שאין בזה חשש גורם ברכה שא"צ ודלא כהלה לדוד סי' קע"ח סי' ג' שמביא השואל בשבט הלוי ח"י סי' מ"ו.

¹⁶⁷ ראה הערות הקודמות.

¹⁶⁸ שו"ע סי' תרצ"ה ס"א ז"ל: הגה, מצוה להרבות

בשם התבואות שור (יו"ד סי' י"ט ס"ק י"ז) דמוטב להכניס את עצמו בספק גורם ברכה שאינה צריכה מליכנס בספק נהנה בלא ברכה. וכן בשערי תשובה סי' תרל"ט ס"ק י"ח לענין להפסיק בישיבה בסוכה מי שיש לו ספק אם בירך על הישיבה כתב דכל שעושה כן לצאת ידי ספק אין זה ברכה שאינה צריכה. וכ"כ ברכת הבית בשערי ברכה (שער א' סי' ס"ג) בשם פמ"ג בפתיחה. ועי' באג"מ או"ח ח"ב סוף סי' נ"ז דאף דהמשנה מקומו ולא הפסיק אכילתו ליותר מכדי דיבור שא"צ לחזור ולברך, (ודלא כהח"א), מ"מ יעץ שלכתחילה יפסיק מלאכול כדי לצאת דעת הח"א, הרי מוכח דס"ל נמי דיותר לגרום ספק

1. Requirement to Eat a Lavish Purim *Seuda*

The *Shulchan Aruch* states that it is a mitzvah to eat a festive lavish meal on Purim day.^{168s} The mitzvah obligation of *seudas* Purim is incumbent on men, women¹⁶⁹ (because they too were miraculously rescued), and children¹⁷⁰ (because of *chinuch*).

There is a difference of opinion among the Poskim whether one can be *yotzeh* the mitzvah of *seudas* Purim without bread.¹⁷² Some Poskim rule that one is obligated to eat the meal with bread, similar to the requirement of a Yomtov *seuda*. According to this view, even if there is a lavish spread, one is not *yotzeh* the mitzvah of *seudas* Purim unless he also washes and eats bread.¹⁷³

s The Poskim state that one should start the *seuda* early enough in the afternoon so as to have the bulk of the *seuda* during the day of Purim — before nightfall.¹⁷¹

“משתה” ושמחה בפורים. וכתב הפמ"ג מ"ז סי' תרצ"ג ס"ק ב' שיש פלוגתא בזה, לפי הט"ז שם (תרצ"ג ס"ק ב') בסעודה שיוצא בה מצות סעודת פורים צריך פת, ולמ"א (תרצ"ה ס"ק ט') אפשר לקיים סעודת פורים בפירות ובשר, ונשאר הפמ"ג בצ"ע להלכה. וע"ע מ"ב שם ס"ק ט"ו.¹⁷³ ראה הע' הקודמת. ע"י ערוך השולחן סי' תרצ"ה ז"ל: וראיתי מי שמסתפק אם יוצאים ידי סעודה במאכלים טובים בלא לחם (שערי תשובה ריש סי' תרצ"ה) ולי נראה דלא יצא דומיא דשבת ויו"ט, ועוד דאין “משתה” בלא לחם כדכתיב בלוט וכו' עכ"ל. וכעין זה כתב בשבט הלוי (ח"א סי' ר"ה) שמביא משי"כ המ"א הנ"ל שלא מצינו שחייב לאכול פת בפורים. וכתב דמהרא"ש משמע שכן מחייב בפת. וז"ל שבט הלוי שם: עיין ברא"ש פ"ז דברכות סי' כ"ג כתב בשם מהר"י דחייב אכילת פת ביום טוב הוא משום שמחה, א"כ לכאורה בפורים נמי, דמשתה “ושמחה” כתיב, עכ"ל.¹⁷⁴ מגן אברהם סי' תרצ"ה ס"ק ט' ז"ל: לא מצינו

בסעודת פורים (טור); ובסעודה אחת יוצאים, ע"כ.¹⁶⁹ כן צדד הפמ"ג א"א סי' תרצ"ה ס"ק י"ד. וראיתי בכמה ספרים (הליכות בת ישראל, ישמח ישראל, הליכות ביתה) שמביאים משו"ת היכלי שן תליתאה סי' ז' וח' שמסיק שאפי' אלמנה או אשה שאין בעלה בבית חייבת לעשות בעצמה סעודת פורים.¹⁷⁰ פרי מגדים שם (א"א סי' תרצ"ה ס"ק י"ד) ז"ל: ויראה קטנים מחנכין (למצות סעודת פורים) ככל חינוך אף בדרבנן, עכ"ל. וכן מובא בשו"ע שם סי' תרפ"ט לענין מגילה.¹⁷¹ רמ"א שם (סי' תרצ"ה, סעי' ב') ז"ל: ונוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה, וערבית יתפללו בלילה. ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול, ורוב הסעודה צריכה להיות ביום (מנהגים), ולא כמו שנוהגין להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה הוא ליל ט"ו, עכ"ל.¹⁷² הנה במס' מגילה (פרק ט') כתיב: לעשות אותם ימי “משתה” ושמחה. הרי שהטילו הנביאים והחכמים על כל ישראל להיותם ימי

Other Poskim are of the opinion that one can be *yotzeh* the mitzvah by having a meal with delicacies other than bread.¹⁷⁴

NOTE: On Yomtov there is a mitzvah to eat no less than two meals with bread on each day of Yomtov. The halachos of eating a meal on Yomtov (e.g., requirement of *lechem mishneh*, requirement to drink wine, a woman's obligation of Yomtov *seuda* etc.) are discussed in detail in Chapter Sixteen, Section B.

2. Wine during the *Seuda*

On Purim day we¹⁷⁵ have the mitzvah obligation to become intoxicated.¹⁷⁶ Preferably from drinking wine,¹⁷⁷ but also from drinking other intoxicating beverages¹⁷⁸ — and preferably at the Purim *seuda*.¹⁷⁹

מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארוור המן לברוך מרדכי ומובא להלכה בשו"ע סי' תרצ"ה ס"ב וכתב שם הרמ"א ז"ל: וי"א דא"צ להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו (כל בו) וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארוור המן לברוך מרדכי, עכ"ל.

¹⁷⁷ ופי' רש"י שם מיחייב איניש לבסומי — להשתכר "ביין". ובריש סי' תרצ"ה מביא הבה"ל דברי הא"ר ז"ל הבה"ל: וא"ת האיך יחייבו חז"ל מה שנזכר בתורה ובנביאים בכמה מקומות השיכרות למכשול גדול, וי"ל מפני שכל הניסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש היו ע"י משתה, כי בתחלה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר, וכן ענין המן ומפלתו היה ע"י משתה, ולכן חייבו חכמים להשתכר עד כדי שיהא נזכר הנס הגדול "בשתיית היין", עכ"ל. משמע קצת מרש"י (ועוד ראשונים) ומא"ר (ועוד אחרונים) שהחויב הוא ביין דוקא כדי לזכור הנס שהיה ע"י יין.

¹⁷⁸ לצאת המצוה ביי"ש או בשאר משקים המשכרים — ראה הערה הקודמת דיש לצדד שמצות לבסומי בפוריא הוא ביין דוקא. אמנם באמת בטור ובשו"ע ובנושא כלים ובמ"ב לא פירשו שהמצוה דוקא ביין, ולכאורה מסתימת הפוסקים משמע דאפשר לקיימו ביי"ש ובשאר

שחייב לאכול פת בפורים ומצי למיפטר נפשיה בשאר מיני מטעמים, עכ"ל. וכ"כ א"ר שם ס"ז דאף דחייב במשתה אין צריך פת, וכן דעת ברכי יוסף שם ס"א (הובאה בשערי תשובה שם) שכתב (בדיעבד) אם עשה סעודת פורים בלא לחם יצא. ¹⁷⁵ האם נשים מחויבות במצות "עד דלא ידע" — הנה כבר נוהגים כל ישראל שנשים אינם שותים יין ואינם מקיימין מצות "עד דלא ידע", וצריך טעם לזה, דהא מבואר משו"ע ריש סי' תרפ"ט שנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, וכן חייבות בכל מצוות היום כגון משלוח מנות ומתנות לאביונים (רמ"א תרצ"ה סעי' ד') וחייבות גם בסעודת פורים (ראה הע' 169 לעיל). שאלה זו נשאל לשבט הלוי (ח"י סי' י"ח) ז"ל: ואשר שאל אם נשים חייבות בכלל מצות היום גם חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע. לדידי אין שום שאלה, דלא שייך זה באשה (גם אם ננקוט דשייך עוד בזה"ז כמבואר בפוסקים), דחז"ל הקפידו בכתובות ס"ה ע"א מליתן רבוי יין לאשה מטעמי התגברות היצר ובשו"ע אה"ע סי' ע', וגם אם בעלה עמה, אין דרך עד דלא תדע כמובן, ועיין לשון מאירי שם אין רבוי יין יפה לאשה, והדברים פשוטים, עכ"ל.

¹⁷⁶ איתא בגמ' (מגילה דף ז' ע"ב) אמר רבא

Wine (because of its *chashivus*) is not exempted by the *bircas hamotzi*, and thus requires its own specific *brocha rishona (borei pri hagofen)*.¹⁸⁰ However the wine will not require a separate *brocha achrona* as it will be covered by the *bircas hamozon*.¹⁸¹

3. Wine before the *Seuda*

Sometimes people choose to start drinking before they are ready to wash for the Purim *seuda*. In this case one should be mindful that his *borei pri hagofen* can (and should) be effective both for the before-meal wine that he is about to drink, and also for the during-the-meal wine which he will drink a little while later. When he recites the *brocha* for the before-meal wine he should have specific intention to also exempt the wine that he plans to drink during the meal.¹⁸²

דיש מחמירים שסוברים דכמו שצריך אדם לברך ברכה ראשונה על הפירות שאוכל תוך הסעודה כך צריך לברך על משקה ששותה בתוך הסעודה, וכתב המ"א דלפי המחמירים הנ"ל אם שותה משקה לפני הסעודה וכוון לפטור גם מה ששותה בתוך הסעודה אין צריך לברך ברכה ראשונה על מה ששותה תוך הסעודה, וגם א"צ לברך ברכה אחרונה על מה ששתה לפני הסעודה, וביאר המחצית השקל שם שכיון שפוטור דבר ששותה בתוך הסעודה מברכה ראשונה יש להם שייכות לסעודה ונפטרים גם הם בברכת המזון).

והח"א כלל מ"א סי' א' פסק כהמ"א הנ"ל וכתב דהיכא דמכוין לפטור דבר שיאכל בתוך הסעודה מותר אף לכתחילה לאכול ולשתות לפני הסעודה כמה שירצה וא"צ לברך אחריהם דברהמ"ז יפטור הכל כמו שפוטרת מה שיאכל בתוך הסעודה, והמ"ב בסי' קע"ו מעתיק דברי הח"א בלי שום חולק. ע"ע מש"כ בספרי ותן ברכה עמ' 333, 334.

¹⁸³ דאלו לא פטרו במה שבירך לפני הסעודה היה

משקים המשכרים. וראיתי בספר ישמח ישראל הע' 276 שכתב בשם ספר מועדי ישרון בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שיוצא בשאר משקים המשכרים. ובספר הליכות והנהגות מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל עמ' 26 כתוב בזה"ל: המנהג לבסומי ביין, אך מי שקשה לו שתיית יין יכול שפיר לקיים את ההלכה בכל מידי דמבסמא, עכ"ל.

¹⁷⁹ ראיתי מובא (בספר קובץ הלכות בשם הגר"ש קמנצקי שליט"א עמ' ר"ח, ובספר שיעורי הלכה מידידי הגר"ש פעלדער שליט"א עמ' נ"ו) שדייקו מלשון הרמב"ם הלכות מגילה פרק ב' הל' ט"ו ז"ל: כיצד חובת "סעודה זו" שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, "ושותה יין" עד שישתכר וירדם בשכרות, עכ"ל, דמשמע שעיקר מצות שתיית יין הוא בתוך הסעודה.

¹⁸⁰ שו"ע סי' קע"ד ס"א ז"ל: יין שבתוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן, ואין הפת פוטור, ע"כ וביאר המ"ב שם ז"ל: הואיל והיין הוא חשוב אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו.

¹⁸¹ שו"ע שם (סי' קע"ד) סעי' ו'.

¹⁸² מ"א סי' קע"ד ס"ק י"ד (דשם מביא המחבר

By using the brocha of the before-meal wine to exempt the during-the-meal wine, two halachic benefits occur. Firstly, the during-the-meal wine will not require another *borei pri hagofen*.¹⁸³ Secondly, the before-meal wine will not require a *brocha achrona*. Rather it will be linked to the meal (i.e., as if it is being used during the course of the meal) and will be exempted by the *bircas hamozon*.¹⁸⁴

However, if one suspects that there *might* be a delay of a half hour or more from the time he stops drinking to the time the *seuda* will actually start, he should recite a *brocha achrona (al hagefen)* for the before-meal wine.¹⁸⁵ At the *seuda* when he plans to resume drinking wine he should recite another *borei pri hagofen*.

Similarly, if he suspects that he *might* have to leave the house for a few minutes before starting the *seuda*, he should recite *al hagefen* when he finishes drinking, and should recite *borei pri hagofen* when he is ready to resume drinking again at the *seuda*.¹⁸⁶

4. Whiskey during the *Seuda*

During the course of a bread meal a brocha is not required for beverages, because they facilitate the eating process. As such, they are covered by the brocha on the bread.¹⁸⁷

פעמים שבהמשך הזמן נשתנה רצונו או מטריד מאיזה דבר וכו' וא"כ מפסיד ברכתו, עכת"ד.

וכתבנו דאפי' אם יש לו רק חשש שישהה בין שתיה ראשונה לשתייה שניה מ"מ נכון יותר שיברך ברכה אחרונה על שתיה ראשונה, ולא נחשב בזה גורם ברכה שאינה צריכה כמבואר, במ"ב סי' קע"ח ס"ק ל"ה.

¹⁸⁶ ראה הע' 166 לעיל דכל שמברך ב"א כדי לצאת ידי ספק אין זה נחשב גורם ברכה שאינה צריכה, וכאן יש ספק שינוי מקום ראה ספרי ותן ברכה עמ' 151.

¹⁸⁷ בב"י סי' קע"ד מביא מחלוקת הראשונים בענין משקים הבאים בתוך הסעודה אם נפטרים בברכת הפת. והמחבר בסעי' ז' שם סתם כשיטת

צריך לברך בורא פרי הגפן, שהרי יין אינו נפטר בברכת הפת, כמבואר בשו"ע סי' קע"ד ס"א. ראה הע' 182 לעיל בסמוך.

¹⁸⁵ עי' במ"ב סי' ק"צ ס"ק ח' דאם שתה כוס אחד ודעתו לשתות עוד מיד לא יברך אחר כוס ראשון (דהו"ל ברכה שאינה צריכה) אלא יברך לבסוף אחר גמר שתייתו, ודוקא כשדעתו לשתות מיד דאל"ה יש לחוש שמא יתעכל, דעיכל של שתיה איננו שיעור גדול כ"כ. ועי' שם בבה"ל ד"ה אחר, דנהי דאם שהה הרבה לא נתבטלה ברכה ראשונה וכו' מאן יאמר לן דרשאי לעשות כן דהרי עכ"פ מפסיד ברכה אחרונה של שתיה הראשונה, ומה שבירך לבסוף לאחר שתיה שניה לא מהני כלל לזה וכו', ומה גם שמצוי כמה

Whiskey, on the other hand, is generally consumed to toast a “*lchaim*” or to intoxicate rather than to aid in the eating process or to quench one’s thirst. As such, it should not be exempted by the *bircas hamotzi* and should require a separate brocha (*shehakol*) during the course of a meal. However, whiskey (besides being an intoxicant) is also an appetite stimulator. The *minhag haolam* is not to recite a separate brocha for whiskey consumed during the meal because it stimulates and thus aids the eating, and is therefore covered by the *bircas hamotzi*,¹⁸⁸ even if one is not drinking to stimulate his appetite.¹⁸⁹

5. *Minhag* to Eat Seeds (e.g. Sunflower Seeds) at the *Seuda*

Some people observe a *minhag*¹⁹⁰ to eat seeds at the evening Purim meal¹⁹¹ or at the main Purim day *seuda*.¹⁹² This *minhag* is to remind us of Daniel¹⁹³ and also Esther¹⁹⁴ who resided in the Persian palace and because of *kashrus* restrictions had to subsist on such foods.

Seeds and nuts in general are eaten for snacks rather than with bread as part of a meal. As such they are not exempted by the *hamotzi*.¹⁹⁵ Thus,

¹⁹¹ כ”כ המ”א שם (תרצ”ה) ס”ק ו’ (הובא במ”ב שם ס”ק י”א). אמנם בערוך השולחן שם (תרצ”ה) כתוב בזה”ל: ויש מי שכתב דזרעונים הם בלילה הראשונה (מג”א סק”ז) ולא ידעתי למה בלילה וגם המנהג לאכול אותם ביום, עכ”ל.
¹⁹² ע”י ערוך השולחן שם (סי’ תרצ”ה) סעי’ ט’ שהמנהג הוא לאכול זרעונים ביום.
¹⁹³ לבוש שם (תרצ”ה) ז”ל: יש לאכול זרעונים בפורים, זכר לזרעונים שאכלו דניאל וחבריו בבבל, שגם המגילה היה גם כן ע”י דניאל שהוא התך לפי דברי חז”ל (מס’ מגילה דף ט”ו ע”א).
¹⁹⁴ מ”ב שם (תרצ”ה) ס”ק י”ב ז”ל: וגם אסתר אכלה זרעונים כדאמרינן פ”ק דמגילה “וישנה לטוב” שהאכילה זרעונין.

¹⁹⁵ טור ושו”ע ריש סי’ קע”ז, וראה מה שהארכת בספרי ותן ברכה עמ’ 82, 86.

¹⁹⁶ שו”ע שם (סי’ קע”ז סעי’ א’).

הראשונים שהם נפטרים בברכת הפת. וכן הכריע הרמ”א שם וכתב שכן המנהג שנפטרים בברכת הפת. וע”י מש”כ בזה בספרי ותן ברכה עמ’ 84.
¹⁸⁸ ע”י מ”א שם (סי’ קע”ד) ס”ק י”א ז”ל: יין שרף דאין דרך לשתותו תמיד לא חשיב כבא מחמת הסעודה וצריך לברך עליו וכו’. ובערוך השולחן שם סעי’ י”ב בזה”ל: הכל יודעים שהי”ש הוא רק לעורר תאוות המאכל ולהשיב הלב לחזקה לאכילה, ואין צריך לברך עליה, וכן מנהג כל העולם ופשוט הוא ואין לשנות, עכ”ל.
¹⁸⁹ אף על פי שאין כוונתו לעורר תאוות המאכל רק כדי לברך “לחיים” מ”מ כיון דעכ”פ נתעוררה תאוות המאכל א”צ לברך, כך שמעתי מהגר”ש אלישיב זצ”ל.

¹⁹⁰ רמ”א סי’ תרצ”ה סעי’ א’ ז”ל: י”א שיש לאכול מאכל זרעונים בפורים, זכר לזרעונים שאכל דניאל וחבריו בבבל (כל בו), ע”כ.

on Purim if one eats seeds or nuts during the course of his meal he must first recite *borei pri hoadoma/hoetz*. A *brocha achrona* is not required as they are exempted by the *bircas hamozon*.¹⁹⁶

Some observe this *minhag* by eating beans, rice,¹⁹⁷ or chick peas.¹⁹⁸ Since beans, rice, and peas are generally eaten for satiation they would not require a separate *brocha*.¹⁹⁹

6. Start *Seuda* at Home and Finish Somewhere Else

If at the start of the *seuda* — when he recites *hamotzi* — one has specific intention to conclude in another location (or at least to eat some bread in the second location²⁰⁰) he may leave without bentsching and continue in the second location without reciting a new *brocha rishona*.^{201t}

However, if — when he recited *hamotzi* — he did not have intention to continue his *seuda* in another location, he is not permitted to leave in order to continue his *seuda* in a second location.²⁰²

t Provided that he resumes eating in the second location within *shiur ikul* (generally 72 minutes) after leaving the first location.²⁰³

דאז גס מקום השני הוה מקומו, ומברך שם. אבל אם אכל פחות מכזית, וכל שכן שאכל פירות או שלא אכל כלל במקום הנישואין, לא מהני דעתו.²⁰¹ מ"ב סי' קע"ח ס"ק ל"ג ז"ל: לכתחלה מצותו לברך במקומו שאכל קודם שיצא, אם לא שהיה דעתו בשעת המוציא לאכול גם שם, דאז חשיבי שניהם מקומו ומותר אף לכתחלה ואפילו מבית לבית מהני מחשבתו וכו', עכ"ל.²⁰² מ"ב שם (קע"ח ס"ק ל"ג) ז"ל: ואם מזמינים לו לאכול פת במקום אחר וכו' אפ"ה לכתחלה לא יעקור ממקומו עד שיברך דרך בדיעבד כשכבר יצא אמרינן דמותר לו לאכול ולברך במקום השני דגם שם מקומו הוא אבל לכתחלה מצותו לברך במקומו שאכל קודם שיצא אם לא שהיה דעתו בשעת המוציא לאכול גם שם, וכו'. ומבואר בבה"ל שם ד"ה בלא ברכה שבדיעבד או במקום

¹⁹⁷ מקור חיים שם (תרצ"ה ס"א) ז"ל: זרעונים, וכו' ויש לאכול אורז שהוא מאכל חשוב וממאכלי סעודות.

¹⁹⁸ בן איש חי שנה א' פר' תצוה אותי"ט. ראיתי מובא בספר נטע גבריאל (חלק פורים פרק מ"ח הע' ז') שכן היה המנהג של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאכל "ערבס" בליל פורים.

¹⁹⁹ כמבואר בשו"ע סי' קע"ז סעי' א' וראה מש"כ בספרי ותן ברכה עמ' 82 – 84.

²⁰⁰ חיי אדם כלל מ"ז סי' ח' ז"ל: אם רוצה לילך לבית אחר לגמרי והיתה דעתו לזה בשעת ברכת המוציא, מותר, ובתנאי שיאכל שם "מעט פת", עכ"ל. ולכאורה ממש"כ "מעט" משמע שא"צ כזית במקום השני, אך עי' בפמ"ג מ"ז סי' קע"ח ס"ק ט' שכתב בזה"ל: ומיהו יראה דוקא כשאוכל בבית אחר "כזית" מפת דווקא,

7. Leave in Middle of *Seuda* and Return to Bentch

L'chatchilla one should not leave his house in the middle of the *seuda*, even if he intends to return, because he might forget to come back and bentch, or may be delayed for longer than *shiur ikul* and thereby forfeit his right to bentch.²⁰⁴

However, if it is a situation where one can realistically expect not to become delayed, he is permitted to leave on condition to return. For example, if he was unable to daven *mincha* before he started the *seuda*, he is permitted to leave in order to go to a nearby shul and to return after *mincha* (provided that he feels confident that he will not be delayed or sidetracked). He should not bentch before he leaves, and should not recite a new *brocha rishona* when he returns.²⁰⁵

מ"כ בספרי ותן ברכה פרק י'.
²⁰⁴ מ"ב שם (קע"ח) ס"ק ל"ה, ובה"ל ד"ה בלא.
 ע"ע הע' הקודמת שאין לצאת אם יש חשש
 שיתעכב יותר שיעור עיקול.
²⁰⁵ מ"ב ובה"ל שם.

הדחק שצריך להמשיך אכילתו במקום שני אין
 לו לברך ברכת המזון קודם שיעקר מקומו שזה
 נחשב כגורם ברכה שאינו צריכה אלא ימשיך
 סעודתו ויברך ברכת המזון במקום שני. אכן אם
 הוא משער שאפשר שיפלוג הרבה מסתברא דיברך
 מקודם ואין לחוש לברכה שא"צ וכו', עכת"ד.
²⁰³ שיעור עיכול נתבאר בשו"ע סי' קפ"ד, וראה

Chapter 9

HALACHOS OF BROCHOS FOR

Pesach